

AB'NİN YAPISAL KISIT PROBLEMİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin İNAC*
Dr. Ümit GÜNER**

Abstract

A Critical Consideration on the Structural Deficit Problem of EU

The democratic structure of the EU deserves to be analyzed and debated thoroughly especially because of the multicultural and multilingual structure of the Union which is composed of 25 different member states. To what extent the EU is a democratic union is the main concern of recent arguments. Since the concept of democracy has always been thought and practiced together with the concept of nation state, to equip the EU's governance with democracy stands out the main difficulty for politicians and academicians. Democracy is a political method for organizing public life that reflects the concerns and articulates the interest of the demos. Taking a single definition of Democracy such as this one immediately rise a question is there a demos for the applicability of democracy in the Union? Therefore, the main problematic of this paper is to compile democratic theory and the EU's ontological properties so that we can question the possibility or the existence of a European demos. As the arguments on the democratic governance in the EU designate, there seems to be several reservations concerning the quality of the EU's governance in democratic theory which is largely thought and executed in a nation state context. In a different context, democracy, by definition, is a means of realizing common good of people; and democracy theory is tightly associated with some contemporary concepts like pluralism, civil society and societal

---

* Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

** Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

networks. The attention paid to particularly the network concept is on rise as many think the governance of the Union includes a multitude of demos.

Key words: Structural deficit, weak parliament, democracy, globalization, transnational democracy,

Özet

AB'nin Yapısal Kısıt Problemine Eleştirel Bir Bakış

AB'nin demokratik yapısı hakkında çeşitli tezler ileri sürülmesine karşın, temel problem 25 farklı üye ülkeden müteşekkil olan Birliğin çokkültürlü ve çok dilli yapısıdır. Burada temel zorluk, AB'nin demokrasi konseptiyle bir yönetim oluşturmaya ulus-devlet yapısının meydan okumasıdır. Pek çok demokrasi tanımından herhangi birini referans aldığımızda, demosu oluşturan kamu hayatını şekillendiren politik yöntem karşımıza çıkmakta. Bu noktada AB'nin demokratik yönetimi Avrupa halkı (demos) olup olmadığı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı, tebliğimizin temel problemi, demokrasi kuramıyla AB'nin ontolojik unsurları ve demokratik ilkeleri yönetebilecek Avrupa halkının yaratılıp yaratılamayacağı olacaktır. Bu bağlamda tanım olarak demokrasi, insanların ortak iyiliği keşfetme amacını taşır ve daima çoğulculuk, çokkültürlülük, sivil toplum ve iletişim ağı gibi çağdaş kavramlarla birlikte anlam kazanır. Burada "ağ" terimi bir sosyal düzenin özgün bir tipine karşılık gelmekte ve kendi özgü hiyerarşi ilkeleri kuran "devlet" ve anarşi ilkelerine dayanan "market" modellerinden oldukça farklılaşmaktadır. Toplumu özerk altsistemlere bölen örgütsel bir form olarak algılanan "ağ modeli", karar alma mekanizmalarına devletle beraber toplumun farklı ve bireysel talepleri birbiriyle çatışan kesimlerini de dahil etme çabasını içermektedir. Böylelikle farklı sosyal aktörler temsiliyet hakkı kazanırken, aynı zamanda, küçük ölçekli kimlikler de korunmuş olacaklardır. Ağ modelinin uygulamaya aktarımı sonucunda ağ modeli (network model), Avrupa'ya özgün bir politika üretmek için ortak bir Avrupa kimliğine ihtiyaç duymamakta ama "nitelikli" (substantial) bir AB kimliğini Birliği bir sosyal ilişkiler ağı olarak örgütlemek için kaçınılmaz görmektedir.

Anahtar kelimeler: Yapısal kısıt, zayıf parlamento, demokrasi, küreselleşme, ulusötesi demokrasi

Giriş:

Avrupa Topluluğu ekonomik ve politik entegrasyon için kurulmuş ancak uzun süre politik entegrasyonu ihmal ederek ekonomiye odaklanmıştır. İç piyasasında bütünlüğün ardından; insanların, ticari malların hizmetin ve paranın serbest dolaşımını sağlayarak politik entegrasyon sürecini hızlandırmaya başlamıştır. Teknokratik olarak adlandırılan görüş Avrupa Topluluğu / Avrupa Birliği hakkındaki resmi ve toplumsal tartışmalarda baskın taraf olagelmiştir: Avrupa'daki ilişkiler geniş çevrelerce ekonomik çıkarları olan bürokrat ve teknokratların elinde tuttuğu elit tabakanın oyuncağı olarak algılanmaktadır. Bu da milli devletleri aşan sorunların çözümünde teknik uzmanlığa ve fonksiyonel çıkarılara dayanmaktadır (Abromeit 1998:112).

Avrupa Birliği “ortak pazar” bağlantısıyla birlikte kendi faaliyetleri için geniş bir saha oluşturmuştur. Aslında Avrupa birliğinin varlık sebebi_sadece serbest ticaret alanının ya da ekonomik birliğin sağlanması değildir (Leonardi 2001 :119) Zamanla Avrupa Birliği ekonomik alanın sınırlarını aşarak eğitim, savunma, çevre ve tüketicinin korunması, sağlık, güvenlik gibi geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Avrupa Birliği Amsterdam Antlaşmaları, Maastricht Antlaşması ve Avrupa Tek Senedi (Single European Act) gibi antlaşma değişiklikleriyle bu alanlarda istikrarlı bir şekilde varlığını göstermiştir. Bu antlaşmalar Avrupa'nın sosyal ve politik düzenlemelerde müdahalesini pekiştirmiştir. İlk olarak Avrupa Topluluğunun bu konulardaki yetkinliğini arttırmışlar; ardından da karar verme mekanizmasını kolaylaştırmak için, oy birliğinin bulunduğu bölgelere değil, nitelikli çoğunluğun oy kullandığı bölgelere doğru politikalarını genişletmişlerdir. (Dehousse 2002). Avrupa Birliğinin sosyal ve politik alanlarda etkisinin artması Birliğin doğal olarak demokrasi, meşruiyet ve demokratik yönetim konularında sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama hafife alınamayacak kadar çok miktarda ‘demokratik kısıt’ argümanının ve bu konuyla ilgili çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siedentop'un da vurguladığı gibi ‘yüz yıllardır tüm dünyaya kendisini bir model gibi gören kıtanın bugün kendisini gün geçtikçe demokratiklikten daha çok uzaklaştığını fark etmesi çok ilginçtir’ (Siedentop 2001). Hatta Dahrendorf'a göre eğer Avrupa Birliği birliğe kabul için aday ülkelere uyguladığı demokrasi testlerini kendisine uygulaysaydı, sınıfta kalırdı. “Eğer Avrupa Birliği Avrupa birliğine alacağı ülkeye uyguladığı

sınavları kendisine uygulaydı birliğe kabul edilmezdi çünkü demokrasi açısından yeterli düzeyde değil.”(Dahrendorf 2001: 19)

1.1. Avrupa Birliğinde Demokrasi Açığı ve Meşruiyet Tartışması

Kıtanın ortak geçmişi araştırıldığında, Avrupa'nın demokrasi olmadan yönetilmesi Avrupa tarihinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Ash 'in yaklaşımına göre Avrupa'nın politik tarihi boyunca insanların, milletlerin, devletlerin ve imparatorlukların çeşitliliği aralıksız ve çok şiddetli mücadelelere neden olmuştur. Kısacası “ hiçbir kıta dışarıdan bu kadar yanlış yorumlanmamış, iç yapısında bu kadar çeşitlilik barındırmamış ve tarihi kargaşaya sahne olmamıştır.” Ancak, aynı Avrupa kendi düzenli birliğini planlamış ve gerçekleştirmiştir.(Ash 1998)

Bu kadar kötü bir geçmişin ardından son yüz yılın yarısını kapsayan entegrasyon sürecinde Avrupa, demokrasi alanında uzun bir yol kat etmiştir. Bugün bazı çevreler ise Avrupa'nın yapısal ve kurumsal açıdan pek çok açığının bulunduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda demokratik açık kavramı temel olarak toplumun devlet yönetimine etkisinin çeşitli yollarla engellendiği anlamına gelmektedir. (Coultrap 1999). Bu açık ilk olarak Avrupa Birliği'nin karar alma mekanizmasının tanımlanmasında toplumsal katılımın eksikliğiyle ortaya çıkmış ve politik bir sistemin meşruiyetinin tartışılmasına neden olmuştur. Rovni'nin varsayımına göre iki temel konsept öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Bunlardan birincisi yapıyla ilgilidir. Politik sistemin yapısı demokratik ise, sistem meşru kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, bir toplumda halk ya da halkın temsilcileri karar mekanizmasında egemense; politik kurumlar ve kişiler halka karşı sorumluyorsa sistem demokratik demektir. (Rovni 2003). Buna ek olarak sistemin meşruiyeti etkinlik kavramıyla bağlantılı olan politik ürünler (sonuçlar) üretmesine bağlıdır. Etkinlik ve demokrasi büyük ölçüde birbirinden ayrılan iki kavram olduğuna göre demokratik açığı engellemek için bu iki kavram arasında sağlıklı bir denge kurulmalıdır. Meşruiyetin ikinci boyutu psikolojiktir ve toplumun algılamasıyla ilgilidir. Yani demokratik ve etkin olsa bile bir sistem meşru olarak algılanmayabilir. Bu nedenle, meşru kabul edilmek için sistem halk tarafından meşru olarak algılanmalıdır. (Rovni 2003)

Höreth de meşruiyetin psikolojik yönüne katkıda bulunmuştur. Prosedür açısından, demokratik karar sistemine her yönüyle uygun ve seçime dayanan politik bir sistem meşruiyetten yoksun olabilir çünkü demokratik prosedür paranın bir yüzüdür. Meşruiyetin belirleyici etkeni ise halkın kararlara uymada gönüllü olup olmaması yani halkın hür iradesinin varlığıdır (Höreth 1999 a).

Beetham ve Lord meşruiyetin tatmin edici bir tanımlamasına ulaşmanın çok zor olduğunu savunmaktadır. Meşruiyeti birbirine zincirleme olarak bağlanmış legalite, meşruluğu savunulabilir kurallar ve meşrulaşma sürecinin farklı elementlerini içeren çok boyutlu bir kavram olarak tanımlarlar. Kullandıkları terminoloji politik gücün ancak mevcut kanunlar sayesinde edinilir ve uygulanırsa meşru olacağını içermektedir; ve bu kurallar da toplumun kabul ettiği otorite kaynağına ve devlet standartlarına göre toplumdaki değişiklik göstermektedir (meşruluğun savunulabilirliği ilkesi). Otoritenin diğer meşru otoriteler, kurumlar veya tüm halk tarafından tanınmasıyla ancak koltuğu sağlamlaşır.(meşrulaşma) Beetham ve Lord 1998 :15). Meşruiyet politikada genel anlamıyla çok farklı şekillerde kullanılır. Follesdal'a göre, kanunlar ve otoriteler mevcut kurallara ve prosedürlere uygun ise yasal olarak; vatandaşlar itaat ediyorsa sosyal olarak; halkın uyum sağlayacağı şekilde düzenleniyorsa normatif olarak meşrudur.(Follesdal 1998)

Bir politik sistemin meşruluğu ile ilgili ele aldığımız teoriler tüm siyaset sistemleri için geçerlidir ama analizlerinin temelinde devlet sisteminin yattığı açıktır. Ancak, Avrupa Birliğinin meşruiyet tartışmasında ele alınması gereken spesifik yönleri vardır. Bunun nedeni, demokratik ve meşru görünen devletlerin henüz birleşme aşamasında meşruiyet kavramının farklı anlamlar kazanmasıdır. Wallace ve Smith ' e göre; Avrupa birliğinin meşruluğu üç farklı değer üzerine kuruludur: demokrasi (halka karşı sorumluluk) , entegrasyon (milletler arası politika belirlemede kurumsal çözümler arayışı) ve üye ülke otonomu (milli çeşitliliği koruma). AB 'nin meşruiyet üçgeni Avrupa Topluluğunu meydana getiren anlaşmalardaki uluslar arası pazarlığın, fonksiyonel yönetimin ve demokrasinin oluşturduğu çelişkilerin yansımasıdır. (Wallace ve Smith 1995)

Açıkçası Birliğin meşruluğu karmaşık ve çelişkili görünüyor çünkü wallace ve Smith'in belirttiği 3 boyut olan demokrasi, entegrasyon ve milli otonomi birbiriyle çelişen kavramlardır. Eğer entegrasyon daha ileriye götürülecekse üye devletlerin otonomluğundan vazgeçilmelidir; ya da üye devletlerin otonomluğu korunacaksa birliğin nasıl demokratikleşeceği ve politik entegrasyonu tamamlayacağı önemli bir sorudur.

AB için demokrasi ve meşruluğun birbirine bağılılığı ortadadır ve diğer entegrasyon teorileri demokratik açığa çeşitli açılardan bakmaktadır. Eğer Birliğin demokratikliği intergovernmentalist (hükümetlerarasıcı) teoriye göre değerlendirilirse Avrupa Birliği demokratik ve bağımsız milli devletlerden oluşan gelişmiş bir uluslar arası organizasyondur; yani meşruiyetini milli devletlerinden alır ve bu nedenle Avrupa Birliğinin meşruiyet sorunu yoktur.(Rowni 2003). Demokrasi devlet düzeyinde garantiye alındığına göre meşruiyet AB için bir sorun değildir. Ancak bu görüş büyük ölçüde yanıltıcıdır çünkü Eriksen'in de belirttiği gibi, üye devletlerin devlet düzeyinde meşruiyetinden ve demokratik yapısından; milli parlamentoların halka karşı sorumluluğundan elde ettiği meşruluğun Avrupa Birliğini dolaylı olarak meşrulaştırması Birliğin mevcut yapısına uygun değildir. (Eriksen1999).önceki bölümde de altını çizdiğimiz gibi AB devletin üstünde çok katmanlı bir politikadır. AB, kurucu üyelerinin toplamı ya da devletin gücünün yerini alan bir yapı değil; kendi vatandaşları için yönetimde üst bir tabakadır.(Miall 1993: 54)

Federalist ya da Neo-fonksiyonalist olsun diğer bilim adamlarının çoğu Avrupa Birliğini kendine özgü özelliklere sahip bir topluluk olarak görmektedir. Bu araştırmada Avrupa Birliğinin kendisi ve kurumları demokratik, etkin ve bu nedenle de meşru olarak algılanmalıdır. Halk ve AB nin iletişimi üye devletlerin aracılığıyla değil; Avrupa Birliğinin yöneticileri ve yönetilenleri arasında aracısız gerçekleşir. Bu bağlamda AB pek çok kişi tarafından uluslar arası bir organizasyondan öte gerçek bir siyasa olarak görülmektedir. (Rowni 2003:110). Bu nedenle demokratik açık, halka sağlanan güç ile Avrupa insanının bu güç üzerindeki kontrol hakkı arasındaki farktır. (Williams 1990 .306)

Avrupa Birliği'nin meşruluk krizinin yapısını ve kaynağını bulmak için bazı düşünürler AB nin ilk dönemlerini inceleyerek bu krizi “Monnet yöntemine” bağlamaktadır. Genel anlamda bu yöntem, uluslar arası pazarlık sayesinde ortak ekonomi ve ticaret politikaları yoluyla ekonomik entegrasyona odaklanmıştır.1990 ların başına kadarki bu dönemde süreç elit ve teknokratların ellerinde gelişmiş ve toplumun desteğine ihtiyaç duymamıştır (Carter ve Scott 1998). Sıradan vatandaşın bu yıllarda Avrupa ilişkilerindeki yokluğu “permissive consensus (müsadeci fikir birliği)” olarak adlandırılmış ve bazılarına göre ekonomik birleşmenin başarısı bunda gizlidir. Çünkü halk bu kadar karmaşık ve anlaması zor bir sistemle alakadar değildi (Mair 2003). Entegrasyonun ekonomik boyutundaki odaklaşma, AB içinde ortak bir kimliğin oluşmasını engelleyen nedenlerden birisi olarak görülmektedir (Decker 2002).

I.2. “ No Demos” Tezi

Entegrasyon derinleştikten ve eskiden üye devletlerin otoritesi altında olan politik süreçlerden geçtikten sonra, halkın Avrupa Birliğinin meşruiyeti ve demokratik açığına olan ilgisi belirginleşti. Bu ilgi Danimarka ve Fransa gibi birliğin baş aktörü ülkelerde özellikle Maastricht referandumuna neden olan tartışmalarla tırmanışa geçti. Hatta dönemin İngiltere başbakanı Thatcher Maastricht'i çok ileri giden bir anlaşma olarak niteleyerek şüpheleri ortaya koydu. Popüler muhalifler Avrupa Birliği Sözleşmesinin etkilerinden kökleşmiş milli kimlik ve milli birlik kavramları nedeniyle tedirgindiler.(Carter ve Scott 1998). Tartışma Alman federal Anayasa Mahkemesinin Maastricht kararlarına yasal itirazı nedeniyle iyice alevlendi. Bu olayın detaylarına ileride değineceğiz. Olay temel olarak bu mahkemenin demokrasinin ancak ulusal düzeyde mümkün olacağı bu nedenle Avrupa düzeyinde demokratik bir yönetim kurmanın imkansız olduğu kararını açıklamasıdır.

Demokrasi kolektif hür iradeyi amaçlar ve bu nedenle Scharpf'a göre politik sistemin girdilerini ve çıktılarını aynı zamanda ele alan iki boyutlu bir kavramdır. Girdi boyutunda Scharpf: ‘Hür irade vatandaşın kendi tercihlerinden direkt ya da dolaylı olarak etkilenecek politik adımların atılmasını gerektirir. Bu nedenle yönetenler yönetilene karşı

sorumlu tutulmalıdır. Çıktı boyutunda ise hür irade etkin kader kontrolü anlamına gelir' (Scharpf 1996)

Scharpf 'a göre, vatandaşların kolektif kararları etkili politikalarla yöneticiler tarafından başarıya ulaştırılmazsa demokrasi içi boşlatılmış bir ritüel halini alır. "bu nedenle hür irade kaynaklı girdi ve etkinlik kaynaklı sonuç demokratik hür iradenin eşit değerdeki vazgeçilmez parçalarıdır" (Scharpf 1996). Bu perspektiften bakıldığında tanımlanmış etkili politikaların güçlendirilmesi ve meşru yasama mekanizmaları yoluyla demokrasi vatandaşların önemsenmesini sağlayan bir araçtır.

Bu konseptde Scharpf'ın terminolojisine göre *demos*, demokratik sistemin girdi boyutunu nitelikli kılan en çarpıcı elementtir. Hatta Chrysochou'ya göre, günümüz çağdaş uluslararası politikasında "Kim ve nasıl yönetiyor?" sorusu daha zor bir soru olan "Kim yönetiliyor?" sorusuna dönüşmüştür. Bu dönüşüm temsilci ve sorumlu yönetimi gerektiren demokrasi de bir *polity* (genellikle bir devlettir) ve tüm teorilerde olduğu gibi bir *demos* gerektirmektedir. (Chrysochou 2001 b). Bu mantık çerçevesinde Avrupalı bir *demos* yaratmak imkansız görünmektedir. "AB demokratik yönetimler sistemi olmak ve demokratik bir sistem yönetimi olmak arasında sıkışıp kalmaya devam edecektir." (Chrysochou 2001b). Merkel'in tabiriyle ise 'halkın demokrasisi' ve "halk için demokrasi" AB nin seçim yapması gereken bir ikilemdir. (Merkel 1999: 54)

Eğer demokrasi *demos* tarafından *demos* için güç kullanılması ise, yönetim biçimi (*polity*) içinde bir *demos* un bulunması demokrasi için sadece semantik (anlamsal) bir şart değildir. Bu çerçevede, Avrupa için demokrasinin üzerine kurulacağı bir *demos* un varlığından söz edebilir miyiz? Eğer varsa bunu nasıl tanımlayabiliriz? Eğer yoksa Avrupa halkı olmadan Avrupa'nın demokratikleşmesi mümkün mü? (Weiler ve diğerleri 1995) bu tür sorulara uygun cevabı bulabilmek için ilk önce *demos*' u tanımlamalıyız. "Demos, büyük çoğunluğunun ortak bağlayıcı karar almada ve demokratik söylemde ortak hareket etmede gönüllü olarak birbirine yeterince bağlı hissettiği insan grubudur."(Cederman 2001). Ancak *demos* bireylerin sıradan bir şekilde hemfikir olması değildir. 'demokrasinin anlam kazanması için toplum hissi ve biz düşüncesi olmalıdır.'(Cederman 2001)

Basit bir tanımlamanın ardından “No Demos” tezini derinlemesine incelemek için Alman Anayasa Mahkemesi Bundesverfassungsgerecht’in Maastricht kararıyla ortaya çıkan tartışmaya geri dönmemiz gerekir. Mancini kararı şöyle özetlemektedir:

Alman Anayasasının 20. maddesinde her bir ve tüm hakların kullanımının kaynağı Devletin halkıdır (staatvolk) ve demokrasinin temel prensibidir. Bu prensip ancak sosyal ilgi ve güçlerin aralıksız devam eden iletişimi ve özgürce fikir alışverişinde bulunmasıyla, halkın ortak bir fikir geliştirebileceğine inanır. Günümüzde bu şartlar sadece insanların ifade özgürlüğünün bulunduğu daha homojen bir yapıda ruhsal, sosyal ve politik olarak ilgilendiği olaylarda rol aldığı milli devlet çerçevesinde gerçekleşebilir (Mancini 2000).

Mahkemenin kararı da bu metni temel alıyordu. Bir yönetim biçiminin (polity) insanları, halk yani demos, objektif organik şartlara bağlı sübjektif sosyo-psikolojik boyutu bulunan bir kavramdır. Empirik olarak hem bu sübjektif hem de objektif oluşunun gözlenebilirliği bizim Avrupalı demos un bulunmadığını belirlememizi sağlar. (Weiler 1997: 270)

Bu varsayım ‘kendisinin biricik(eşsiz) olduğunu hisseden bir toplulukta Avrupalı demos yoktur’ şeklinde Sir Christopher Patent’in sözlerine de yansımıştır. (Casey ve Riwkin 2001). Avrupa’da yıllardır süren ekonomik ve sosyal iletişimle entegrasyon, sosyal uyum açısından sınırlı miktarda bir ürün sağlamıştır ancak gerçek demokrasinin varlığından söz etmek için gerekli iletişim düzeyine ulaşılamamıştır.

Eğer Weiler in söz ettiği insanlığın ya da demos un sübjektif boyutunu tekrar ele alırsak; zamanla bağlılığa yol açan kolektif kimlik, ortak kader ve sosyal uyum bütünlüğüdür. Bu sübjektif unsurlar ortak din, ortak etnik köken, ortak kültürel alışkanlıklar ve duyarlılıklar, ortak tarih, ortak dil gibi objektif unsurlara dayanmaktadır. Ayrıca spiritüel hatta mistik faktörlerden de söz edilebilir. (Weiler 1997:271). Homojenlik de önemli bir parçadır çünkü demos un içinde ya da dışında olmak da bu kavramın içine girmektedir. Weiler bu durumu pek çok Avrupa ülkesinde geçmişte Yahudilerin normal vatandaşlık haklarından faydalanamamasıyla örneklemektedir çünkü tarihte Avrupanın homojen olması için tamamıyla Hıristiyan olması şarttır. (Weiler 1997:271).

Grimm de buna benzer görüşünde demokrasinin yalnız insanları değil kendisini ortak bir kimlik etrafında politik bir birim olmaya istekli bir toplumu gerektirdiğini ileri sürmektedir. Çünkü bu kimlik toplumun üyeleri arasında dayanışmayı sağlayan ortak bir bilinç ve ait olma duygusunu uyandırır. Avrupa'da demokrasi sorununun nedeni ortak kimliğin yokluğu ve Avrupa halkını ilgilendiren sosyal ve politik konularda ortak söyleme ulaşılamamasıdır. (Grimm 1995 254-5)

Tüm Avrupalıları Avrupalı olmayanlardan ayıran ortak özelliklerin neler olduğu sorgulanırsa tatmin edici cevaplar bulmak çok zor görünmektedir. Milliyetçilik teorisyeni olan Smith bu konuya şüpheci yaklaşımında; Dil (Bask, Fin, Macar), Bölge (Rus, Yunan, Ermeni); kanun (roma , germen) din (Katolik Ortodoks, Protestan) , ekonomik ve politik sistem (demokrasi, komünizm, üniter devlet , federalizm....) etnik yapı bakımından Avrupalılar Avrupalı olmayanlarla olduğu kadar kendi içinde de çok farklıdır. (Smith 1997 :334)

Weiler, Volk'un (halk) organik yapısı hakkında , çok eskiden oluştuğu ve modern devlet ortaya çıkmadan önce modern devlet için politik bir temel olduğunu ileri sürmektedir. Onun Alman Demos örnekleme Almanyada modern bir devlet olarak ortaya çıkmıştır çünkü geçmişimde Alman Volk'unun varlığı yatmaktadır. Volk modern politika ve uluslar arası ilişkiler teorisinde millet (ulus) olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada ulus(millet) bölünemez bir kavramdır. Bu nedenle Alman Devletinin birleşmesinden söz edilebilir. Ancak Alman uslunun birleşmesi yerine tekrar bir araya gelişi olarak ele alınmalıdır. Eskiden tek parça olan birleşmez. (Weiler 1997 :272)

Kuzey ülkelerinde de folk aynı anlamı taşımaktadır (Korsgaard 2002 :8) ve otonom bireyler topluluğu olamaz. Herder'a göre dil, tarih, kültür, yoluyla birbirine bağlı ortak bir millet ruhunun oluşturduğu organik bir bütün, milli bir topluluktur folk. (Herder 1990)Schmitt de weiler ile aynı görüşü paylaşmaktadır ve demokratik bir devletin millet prensibi üzerine kurulu olduğunu, demokrasi için vatandaşların aynı milletten olmasının vazgeçilmez bir şart olduğunu savunmaktadır. Bu milliyet prensibine göre millet bir devleti oluşturur ve devlet de bir milleti çevreler. Bu nedenle bir devlet için homojenlik şarttır. Bu homojenlikten yoksun devlet normal olarak görülemez ve yoksunluk barış için bir tehdittir. (Schmitt 1999). Bir devlet için milleti en önemli

koşul olarak gören ancak meşru polity nin milli birliğe dayandırılmaması gerektiğini savunan bir çok ılımlı yaklaşım vardır. Milliyet demokrasi için ön koşul değildir ancak en iyi koşuldur. Kavram olarak bir milletin varlığı devletten daha önce gelir. Bir politik birim olarak kurulur ve kendisini devlet şeklinde bir birim olarak organize etmek için çabalar. Bu analizler ışığında Avrupa'ya odaklanırsak deneysel gözlemlerle Weiler'in organik kültür ve millet kriterine göre Avrupa, birliğini sağlamış bir toplum değil, bir çok toplumun ve kültürün bütünüdür. Şu anda 11 adet olan resmi AB dillerine ek olarak, önemli azınlıklarca kullanılan dillerde dil vardır. (Zweifel 2002a:13): Bu nedenle Avrupa demos tan değil demoi lerden oluşmaktadır ve "eğer demos yoksa demokrasi de yoktur". (Weiler ve diğerleri 1995) daha basit şekliyle bir birlik sağlamak için demokrasiden vazgeçmeliyiz ve eğer demokrasi istiyorsanız birlik kuramayız; "Bu, Avrupa'nın ikilemidir." (Coleman 2000)

Kielmansegg 'e göre demokratik bir toplum, ortak kimliğin kendisini oluşturduğu, sağlamlaştığı ve yaygınlaştığı iletişim, tecrübe(deneyim) ve ortak geçmişi(tarihi) bulunan toplumdur. Bu bağlamda Avrupa hatta Batı Avrupa bile ortak geçmişi olmayan sadece sınırlı ortak deneyimi olan bir toplumdur. Ayrıca Avrupa'nın iletişim toplumu olması da imkânsızdır çünkü çok sayıda dil barındıran bir kitadır. Bu nedenle "en sıradan faktör bile en önemli konuma gelmektedir." (kielmansegg 1996: 54-55). Grimm de aynı noktayı vurgulayarak şu anda bir Avrupalı halkın varlığından söz etmenin ya da Avrupa çapında politik bir tartışma yürütmenin imkansız olduğunu savunmaktadır. Çünkü ortak bir dilin olmayışı sosyal bir altyapının oluşmasını ve gelişmesini önleyen en büyük engeldir. Bu faktör küçümsenmemelidir çünkü dil çeşitliliği nedeniyle Avrupa'nın ortak iletişim sisteminin bulunmaması bir Avrupa toplumunun ve ortak bir Avrupa politik literatürünün ortaya çıkmasını engelleyecektir (Grimm 1995:253). Dil, kültür, gelenek, çeşitliliği (farkları) nedeniyle oluşan politik ve sosyal sorunların üstesinden Avrupalı kozmopolit elit gelebilir ama sıradan vatandaşın bunu başarması imkansızdır. Halkın çoğunluğu ile seçilen temsilcilerin arasında iletişimin olmaması seçilen temsilcileri seçmenlerine karşı daha bağımsız ve sorumsuz hale getirecektir. (Kohler-Koch 1999)

Bu noktada No Demos tezine iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ılımlı olanı Avrupa konseyinin söylemiyle "henüz değil"dir:

Avrupa Birliğinde konseyin kararına göre Avrupa çapında politik söylem üretecek ortak bir birim halini almış Avrupa Toplumu henüz yoktur. Ancak bu Avrupalı Demos un gelecekte asla meydan gelemeyeceği anlamını taşımaz. Bu nedenle Avrupa demos u ortaya çıktığında AB de demokratik uygulamalar mümkün olacaktır. No Demos tezine yaklaşımların sert versiyonu ise Avrupa çapında demokrasinin imkansız, gerçek dışı hatta ütopya olduğunu savunur. Milliyetçi düşünürlere göre demokrasi ancak milli çerçevede gerçekleşebilir. (Grimm 1995:253).hatta bazıları demokrasiyi tamamen hesap dışı bırakarak demokrasinin Avrupanın entegrasyonunda bir amaç olmadığını ileri sürmektedir. Çünkü entegrasyon Avrupa milleti ya da halkı oluşturmayı değil, sözleşmelerde de ifade bulduğu gibi Avrupa milletleri arasında daha sıkı bağlar ve ilişkiler oluşturmayı amaçlamıştır.

Sert yaklaşım genişletildiğinde AB de demokrasinin gerçekleştirilemeyeceği çünkü demokrasinin iletişim, ortak tarih ve ortak tecrübe toplumu gerektirdiği savunulmaktadır. Demokrasi kapasitesi olan ama tam kullanamayan bir birlik gerçekten şaibeli olacaktır (Kielmansegg 1996: 54-55). Gelecekte sivil bir toplumun oluşması ihtimali Habermas'ın tabiriyle kendisini daha sonra kendi vatandaşlarıyla bir milletin halkını oluşturacak olan "kolektif birey"lerin iletişim toplumlara şartına bağlıdır. Kielmansegg bu yönden ortak bir Avrupa dilinin önemini tekrar vurgulamaktadır. Çünkü demokratik yönetim yoluyla meydana gelecek demokratik söylemin oluşmasında medyanın hayati fonksiyonu vardır. Medya toplumun politik söyleminin aktarıldığı ve halkın genel isteğine göre politkanın şekillenmesini sağlayan önemli bir araçtır. Ancak Bu sayede demokratik süreç tamamlanır. Bu nedenle medyanın işlevselliği politik bir alanda vatandaşların kullanacağı ortak dile bağlıdır. (kielmansegg 1996:57-8). Hatta farklı diller farklı demokrasi anlayışlarını şekillendirir ve bu avrupadaki durum göz önüne alındığında Birlik içerisinde tek bir demokrasi anlayışı yerine çeşitli milli demokrasi yaklaşımlarının olacağını gösterir.

Smith de Avrupa halkının olmadığını bu nedenle bir Avrupa demokrasisinin gelişmesinin imkansızlığını savunmaktadır. Smith e göre belirli bir demos tek başına yeterli değildir. Milli ethnos demokrasi için hem bir ön şart hem de semboldür.(smith 1991: 143). No Demos tezinin sonuçları AB seviyesinde demokratik yönetimin imkansızlığını ya da en iyi ihtimalle çok zor olduğunu işaret etmektedir. Ancak bu veri, Ab'nin

hem sosyal ve politik yönleriyle ilgili hem de Avrupa demokrasisinin ekonomik görünüşüyle ilgili pek çok sonuç içermektedir. Sebep olabileceği ekonomik çarpıklıklara örnek olarak Majone'un bu tezle ilgili ortaya koyduğu makro-ekonomik yan etkilerine bakabiliriz. Avrupalı demos un yokluğu nedeniyle sosyal devlet(yönetim) olmanın gereklerini ve diğer ekonomik fonksiyonlarını sürdürmesi çok zor olacaktır. Bu fonksiyonlara göre toplumda bir grubun kârına olan diğerlerinin zararına olacaktır. Bu durum toplumda güçlü bir dayanışma ve sadakat duygusuyla aşılabılır. Bu nedenle demokratik bir sosyal politika ancak homojen toplumlarda sürdürülebilir. (Majone 2002 a)

Avrupa' da demokrasinin altyapısıyla ilgili daha önce bahsettiğimiz görüşler bazen AB nin kurumlarıyla ilgili de yetersizlik iddialarına neden olmaktadır. Bu nedenle Avrupa Parlamentosunu güçlendirmek bir çözüm getirmez çünkü Avrupa kimliğinden ve Avrupa *demosunun* desteğinden yoksun bir Parlamento temsil sorumluluğunu tam olarak yerine getiremez bu nedenle meşru kabul edilemez. (Parsons 2001) Weiler'e göre daha kötü olan Avrupa Parlamentosu'nun meşruiyet krizi Konsey'i zaafa uğratar ve Topluluğun meşruiyet problemini gündemin en üst noktasına taşır. Bu durumda, *demos*'tan yoksun olan Parlamento 'kavramsal olarak imkansız ve pratik olarak despotiktir' ve buna bağlı olarak bu tarz parlamentonun iradesi bir imparatorun iradesinden daha meşrudur' (Weiler 1995).

Demokrasinin derin ve girift problemleri arasında, bir de AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru ilerlemesi her şeyi daha berbat ve içinden çıkılmaz hale getirdi. Scharpf'in isabetle tespit ettiği gibi, AB varolan demokratik çatışmaları artırır ve gelecekte pek çok ihtilaf yaratacak olan genişleme politikalarıyla sorunlarına çözüm getiremez. Bilakis AB hal-i hazır üye devletlerin politik otonomileriyle beraber yeni üyelerin çeşitliğini uyumlaştırmak zorundadır (Scharpf 2001a). Bu genişleme AB içinde sadece dilsel, ekonomik, kültürel ve ulusal farklılıkları çoğaltmakla kalmayacak, aynı zamanda ortak kolektif bir Avrupa kimliğinin ve Avrupa *demos*'unun oluşumunu ve şekillenmesini zora sokacaktır. İşte tüm bunlar Birliğin demokrasi kısıtı olgusunu şiddetle bir problem alanı haline getirmektedir.

I.3. ‘Nüfussuzluk’ (No Demos) Tezine Yönelik Eleştiriler

Alman Anayasa Mahkemesinin Maastricht kararına ve No Demos (Nüfussuzluk) tezine, bu kararın yanlış anlamlara dayandığı iddiasıyla çok ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. Aslında ana itiraz etno-kültürel ve homojen bir konsept olan *volk*'a değil, sadece *demos* algısına ulusalcı yaklaşımdır. Bunun ötesinde, günümüz politikasında, özellikle ulus-devlet formunda, sorgulanması gereken en önemli şey, yönetim biçimi hakkında düşünürken sadece devlet iktidarıyla ilgili parametrelerin esas alınmasıdır. Bunun yanı sıra, siyaset bilimi ve uluslar arası ilişkiler açısından en önemli olan, ulus-devletin önemli oranda işlev ve anlamını yitirdiği günümüz küresel ve ulus-ötesi çağında, meşru yasa yapımı ve demokratik yönetim açısından başka alternatif yollar da araştırılmalıdır.

No Demos (Nüfussuzluk) tezine ilk itiraz, iki iddiayla temellenir: Birinci iddia, daha az dillendirilse de, No Demos (Nüfussuzluk) tezi Avrupa antropolojik haritasını, en hafif ifadeyle, yanlış okumaktadır. Eserimizde ortaya koymaya çalıştığımız temel tezimizle oldukça çakışıyor olsa da Avrupa kurumlarına potansiyel yetki ve demokratik meşruiyet veren ve Warleigh'in ‘Avrupa sadakati’ (Euro-loyalty) diye adlandırdığı neticeyle sonuçlanan sosyal bütünleşme ve dayanışmanın Avrupa boyutu, paylaşılan kimlik ve kolektif kendi ile şekillenir (Warleigh 2000). Avrupa ölçeğinde birliği yaratmaya yeterli olmasa da Smith, Roma hukuku, siyasal demokrasi, parlamenter kurumlar ve Yahudi-Hıristiyan (Judeo-Christian) ahlakı ve kaynağını Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma, hümanizm, deneysellik, romantizm ve klasiklikten alan ve Avrupa halklarını birleştiren paylaşılan siyasi geleneklerin varlığını kabul eder. Ama gene Smith'e göre bu unsurlar ‘çeşitlilik içinde birlik’ sloganındaki varolan ruhu yaşatmaya yetmez ama kesinlikle bir ‘kültürler ailesi’ oluşturabilir (Smith 1997: 334).

Mancini ise, bu bağlamda, tarihsel kökenleri Ortaçağ'a kadar giden ortak bir Avrupa kültürüne vurgu yapar. Hatta bu argümandan hareketle ‘Avrupalı’ kavramını tarihte ilk defa kullanan ve literatüre kazandıran Erasmus'un adını günümüzde yaşatan ve öğrencilerin değişim programlarıyla pek çok farklı Avrupa ülkesini görmesine ve ortak kültürel ve kimliksel alan yaratılmasına hizmet eden programın ruhunda da bu gerçekliğin yattığını ifade eder. Şu da bir gerçektir ki, en azından

elitler arasında sadakatin yayılması ve aidiyet hissini ulusal seviyeden AB seviyesine hızla kaydığı aşıkarak gözlemlenmektedir. Şu an için halk cephesinde bu aidiyet hissini oldukça zayıf olduğu AB'nin resmi istatistik kurumlarınca tespit edilse bile, bütünleşmenin derinleşmesiyle Avrupalılık fikrinin kitlesel kabul göreceğini kesin nazarıyla bakılmaktadır (Mancini 1998).

Tüm bu tartışma ve iddialar göstermektedir ki, No Demos (Nüfussuzluk) tezine karşı çıkan dikkate değer bir Avrupa halkı da mevcuttur. Belçika ve Kanada gibi bazı gelişmiş demokrasi örneklerinde de olduğu gibi, halkın ortak bir lisanı bulunmasa da bu durum, sağlıklı bir demokrasinin kurulmasının önünde bir mani teşkil etmemektedir. Dil probleminin bu ülkelerin son derece gelişmiş bir ekonomi ve demokratik yönetim geliştirmesini engellemediği çokça bilinen bir gerçektir. Başka bir ifadeyle, bu muhteşem imkanlara Kanada kısmen, Belçika tamamen, ortak bir iletişim diline sahip olmamalarına ve lisan açısından partilerinin, üniversitelerinin ve sendikalarının bölünmüş olmasına ulaşabilmişlerdir. Bu bakış açısına göre, ortak bir dile sahip olmamak Avrupa birleşmesinin önünde bir engel ve bir mazeret değildir (BBC 2001).

Çok özgün bir örnek olarak İsviçre, 25 kantonun federasyonu seçtiği 1848'den beri çok dilli ve çok kültürlü bir demokrasidir. Bu zorluğu aşabilmek için İsviçre anayasası Bundesrat (Federal Konsey) adıyla, yedi bakandan müteşekkil, bir yürütme organı oluşturmuştur. Bu kolektif yapı ve nispi temsil sistemi sayesinde, hükümetin tüm sorunlu alanlarında kolektif ve dengeli bir karar alma süreci garanti şemsiye oluşturabilmektedir. Günümüzde İsviçre, tüm hükümet işlerinin üç farklı resmi dille görüldüğü ve buna rağmen en bilinen gelişmiş bir refah devletidir (Zweifel 2002a: 24).

Yukarıda detaylı olarak ele aldığımız İsviçre örneğinin de yansıttığı gibi, tüm Avrupa ulus-devletlerinin homojen halklardan ibaret olması gerektiği yargısı, yanlış bir varsayımdır. Bunun ötesinde, bir realite olarak, pek çok Avrupa ülkesinde çok çeşitli etnik, kültürel ve ulusal azınlıklar mevcuttur. Bunun yanı sıra özellikle 1950'lerden itibaren bu ülkeler farklı ülkelerden işgücü olarak pek çok göçmeni içlerine almışlar ve çok kültürlüğü daha da takviye etmişlerdir. AB halklarının çeşitliğini bir an için bir kenara koysak bile, bu ulus-devletler

bile birliktelik ve dayanışmalarına ulusal dayanaklar yerine, evrensel kaynaklar bulmak zorundadırlar. Bu sayede Avrupa halkları, tüm ego-sentrik ve etno-sentrik bağlardan kurtulmuş bir yasama ve kanun oluşturma yetisine kavuşarak dayanışma ve birlikteliğin meşru temelini oturabilmişlerdir. Bunların ötesinde, bazı kesimler de Avrupa'da halk olmanın ve ulusal kimliğe sahip olmanın temelini, geçişleri ve istihaleleri hazırlayan dönüm noktalarıyla mümkün olabildiğini ifade ederler. Bu bağlamda Wallace'ın yaklaşımıyla, uluslaşma 'yapay bir kurgu' olarak karşımıza çıkar ve ulus inşasını mümkün kılan pek çok strateji ve model mevcuttur. Bu model ve stratejiler; devlet, ekonomi ve toplum arasındaki ilişkilere bağlı olarak değişmekte ve farklı ulusal kültürler, gelenekler ve mitler Avrupa'da var olan ulus-devletleri birbirinden farklılaştırır. Ekonomik gelişmenin, endüstriyel modernleşmenin ve teknolojik yeniliklerin itici güçleri, her ulus devletin üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır (Wallace 1997: 30).

Bu noktada, Avrupa'da kolektif kimlik oluşumunun imkanını çözümlenmek için, kolektif kimlik oluşumunun iki temel yaklaşımına dikkat çeken Cederman'a atıfta bulunmak gerekmektedir (Cederman 2001). Özcü yaklaşım (essentialist approach) olarak literatüre geçen birinci yaklaşım, kültürel geçmiş parametrelerine dayanır ve her etnik çekirdeğin ve özün (core), bir politik kimlik yarattığını, primordialist (ilkçi) bir yaklaşımla modern ulus kimliğinin insanlığın başlangıcından itibaren var olduğunu varsayar. Politik kimliğin temeli olan bu öz, monolitik ve kökünde değişmez bir cevher olup, kendi kökünü arayan bir ulusalcının keşfi ve bu keşfin için sosyo-politik ve ideolojik yaklaşımlarla doldurulmasının akabinde politik bir kimlik haline gelir. İkinci bakış açısı olan Oluşturuculuk (constructivism) yaklaşımın hareket noktasını, kültürel sembollerin politik manipülasyonuna yapılan vurgu oluşturur. Buna göre, kimlik oluşumunun aktif süreci, kültürel ve tarihsel uyumu manipüle eden entelektüeller ve politik eylemciler vasıtasıyla gerçekleşir (Cederman 2001).

Liberal demokrasi tarihinin gelişim sürecinde halk, *demos*, vatandaş ve ulus kavram ve kategorileri birbiriyle karıştırılmaktadır. Örneğin, Christiansen 18, 19 ve 20. yüzyıllardaki devrimler boyunca ulusal özgürleşmeyle halkın iktidarının birleşmiş olması; vatandaşlık ile ulusallığın, yani ulusla halkın karıştırılmasına yol açmıştır. Bu sürecin sonunda, demokratik hakların ulus-devleti gerekli kıldığı genellemesi

oryaya çıkmıştır (Christiansen 1997: 27). Büyük ihtimalle devletler arasındaki savaşlar bu süreçte en önemli rolü oynadılar. Ulusal kimlikler bu savaşlar üzerinden şekillendi: kolektif bir kaderi paylaşanlar kendilerini 'biz', ve düşmanlarını 'öteki' olarak tanımladılar. Manent daha öteye gidip şunu iddia eder: 'Avrupa'nın inşası, Avrupa'nın siyasal uluslarının yıkımıyla mümkün olabilmıştır' (Manent 2003: 17).

Aslından Fransız İhtilali'nden itibaren parlamenter demokrasi, ortak ulusal kimlik üzerine kurgulanan güçlü ve merkezi ulus-devletin yaratılmasında işlev üstelenmiştir. Bu süreç boyunca maddi şartları nazar-ı itibara aldığımızda, devletler arasında dahi iletişim sorunu olduğunu, sosyo-ekonomik şartların değişkenlik arz ettiğini ve insanların seyahat imkanlarının mahdut olmasından dolayı memleketinin haricini tanımadığını kolayca gözlemleyebiliriz (Miall 1993: 49). Halbuki günümüzde, Avrupa toplumları oldukça karmaşık ve hareket halindedir; bunun sonucu olarak, özellikle kentlerde hayat şartlarının homojenleşmiş, iletişim araçları çeşitlenmiş ve hızlı toplu taşıma herkesin kolayca istediği yere gidebilmesine ve böylelikle kültürel etkileşime geçebilmesine imkan vermiştir. Kara yolları, hava yolları, demiryolları, fakslar, televizyon, internet, GSM iletişimi ve teknolojik toplumun diğer ortak ürünleri sadece Avrupa halklarını birbirine yakınlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda uzak ve ulaşılmaz sanılan coğrafyaları birbirine bağlamıştır. Bazı düşünürlere göre bu teknolojik iletişim devrimleri 'ortak kozmopolit kültür' diye adlandırılan olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Habermas ulusal kimliğin yapay bir kurgu olarak 19. yüzyılın özgün tarihsel şartlarında, 'ulusal tarih yazımı (histiyografya), kitlesel iletişim ve evrensel mecburi askerlikle' kaim olduğu fikrini paylaşır. Bu uzun ve ağırlı süreç boyunca yerel ve bir hanedan müteveccih olan aidiyetler yerlerini, ulusal demokratik vatandaşların bilinçli farkındalığına bırakmıştır. Bu gözleme dayalı olarak, Habermas şu soruyu yöneltir: 'bu öğrenme sürecini ulusal sınırların ötesine taşımak niçin mümkün olmasın?'(Habermas 2000: 54).

Sonuç itibarıyla Decker Avrupa ulus-devletlerinin geriye doğru kökleri izlendiğinde kimlik ve aidiyetin yapay bir karakter taşıdığına görüldüğünü iddia ederek bu fikri pekiştirir. Bunun ötesinde, ulusalcı bir kafaya sahip olan yazarların aksine, Decker ulusal bilinç ve dayanışma

fikrine, ulus-devletlerin inşasından önce tesadüf edilemeyeceğini, ‘devletler kendi insanlarını yeniden şekillendirerek ulusu yaratmışlardır’ sözleriyle ifade eder (Decker 2002: 27). Burada, Decker’e göre en önemli husus, kimliğin bir topluluk yaratmak için işlevsel bir enstrüman olarak kullanılmasından ve hedeflenen kurumsal politikanın potansiyelini belgelediğinden dolayı, Avrupa bütünleşmesi için küçümsenemeyecek bir parametre oluşudur. Ona göre, Avrupa yukarıdan inşa edildiye, Avrupa bilinci aşağıdan onu takip etmiştir (Decker 2002: 34). Etniklik ve demokrasi arasındaki bağı kritik eden tartışma, liberal demokrasi ile ulus-devlet arasında bir korelasyon kurmanın tehlikeli ve daha da öte yanlış yöne götüren bir hüküm olduğunu gösterir. Daha önce bahsedildiği gibi, demokrasi, ulus-devlet ve devlet olma arasındaki bağ, tarihsel bir kurgudan ibarettir ve ulus-devletin inşa sürecinde ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, ulus-devlet çerçevesinden yoksun bir meşru hükümet ve demokrasi düşünmemin imkansız olduğu da güçlü bir varsayımdır. Bundan dolayı, küreselleşme ve bütünleşmenin etkisiyle ulusal demokrasinin kolayca çökebileceğini düşünmek, en azından, gerçekçi değildir (Christiansen 1997).

Lord, AB’nin etno-kültürel kamu yapısının ve ulusal dayanışma duygusunun yokluğu problemine çözüm olarak, kurgucu metodu kullanmayı önerir. Bu öneriye göre, Avrupa *demos*’u yaratmak için, pek çok ulus-devletin kendi ulusal *demos*’larını yaratmak için pratikte uyguladığı yöntemleri ve stratejileri örnek almak gerekir. Bunlara örnek olarak, örgün eğitim, ortak dili kullanma mecburiyeti, mecburi askerlik, sembollerin kullanımı, resmi tarih yazımı, kitlesel iletişim, vs... (Lord 2000). Açıkça AB kimliğinin bu formu Avrupalı etnik arka planı, kültürel mirası, ortak geçmişi vurgular. Bu model, aynen ulus-inşa stratejilerinde olduğu gibi, insanların seçmediği ama karşılarında buldukları Avrupa bilincinden ibarettir.

Habermas, bununla birlikte, bu çözümü kökten reddeder ve bunun yerine politik ve kültürel düzeylerin birbirinden net olarak ayrıştırılmasına dayanan alternatif bir çözüm oryaya koyar. Ona göre, kültürel düzeyde, tek bir Avrupa halkı oluşturmak amacıyla girişilen her çaba sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Zira yeni Avrupa kimliği mutlaka politik bir karaktere sahip olmalıdır. Başka bir ifadeyle, amaç, Avrupa *etosu* değil, Avrupa *demosu* yaratmak olmalıdır (Grewal 2001). Bu yaratım modelinin *etosu* reddetmesinin ana nedeni, etno-kültürel açıdan

bir Avrupa kimliği yaratılmaya girişildiğinde, bu kimlik tanımının oldukça dışlayıcı bir karakter taşıma sorunudur. Bu dışlayıcı kimlik inşası, bütünleşmenin esasına aykırı olarak, yeni tarz bir Avrupa ırkçılığını hortlatma tehlikesini bünyesinde taşımaktadır. AB entegrasyon sürecinde bireysel ve sosyal farklılıklar; aşılması gereken sorunlar olarak değil, bilakis birer zenginlik olarak algılanmışlardır. Zira bu tarz totalleştirici bir birleştirme yaklaşımı, AB’de totaliter, dayatmacı ve faydasız politikaların üretimine yol açabilir (Grewal 2001).

Bu çerçevede yurttaşlık yaklaşımı, bireyin doğuştan gelen verili bir ulusal kimlik sahibi olması yerine özgürce seçilmiş değerlerden oluşan Avrupa kimliğinin inşası için gereken kavramsallaştırmayı esas alır. Bu tarz yurttaşlık değerleri küresel demokratikleşme trendi olarak bilinen ve etkin değerler sistemidir. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve küresel barış bu değerler sisteminin en temel parametrelerinden birisidir. Bu değerler, bir devlet ve vatandaşlarının AB’ne aidiyetinin de esasını oluşturur. Başka bir ifadeyle sözü geçen parametreler, Birliğin üye ve vatandaşlarından istedikleri üyelik kriterleridir (Lord 2000). Bundan dolayı, Avrupa topluluğuna üyeliğine temel oluşturduğu iddia edilen, Alman Federal Anayasa Mahkemesi’nin etno-kültürel homojenlik terimleriyle, Avrupa *demosunu* tanımlar. Ancak sözü geçen *demos*’un Avrupa’da oluşmamış olduğu tespitini de yapar. Fakat burada tartışmaya açık bir husus vardır. Şöyle ki; eğer sözü edildiği gibi tutarlı ve anlamlı bu tarz bir *demos* yaklaşımı mevcutsa, bunun yurttaşlık kuramı ve çağdaş kavramlarla da açıklanabilmesi gerekir. Ama siyaset biliminin bulgularına göre, ulus-devlet önemi yitirdiği için *demos* konseptinin anlamında bir değişim ve dönüşüm beklemek de gerçekçi değildir. Bu bağlamda, AB’nin demokrasisi, ifadesini yurttaşlık kurgusuna ve etno-kültürel öğelerden arınmış bir temele dayanan Avrupa *demosunda* bulmalıdır.

Yukarıda kısaca gösterildiği gibi, *demos* ulus-devletine ve vatandaşlığa bireşimine dayanan güçlü bir ulusalcı anlayış vardı (Köchler 1999). Bir ulusa aidiyet, bu ulus-devlete vatandaşlığın koşullarını şekillendirir ve bu bağlamda vatandaşlık, ancak ulus-devlet kavramıyla anlam kazanabilir. Eğer vatandaşlar mevcutsa, onların devletleri de olmalıdır ve eğer devlet varsa vatandaşlar da olmalıdır. Daha ötesi, devlet ulus-devlet olmalı ve bu vatandaşlar bu devletin ulusal vatandaşları olmalıdır.

Ne var ki, liberal demokratik Avrupa yönetimi hakkında konuşulduğunda, *demos* ve *etos* ayrılmalıdır. *Demosu* politik bağlamda ele alırsak o zaman *demos*; ‘legal, sosyal ve fiziki bağlamda dışlanmış olanları’ ve ‘farklı etno-kültürel kökleri olanları’ kapsayıcı bir kavram haline gelir (Lehning 1998a). Bu *demos* anlayışı, bununla beraber, ulus-devletin ve ulusallığın çözülmesini gerektirmez. Avrupa politik *demosu* ulusal aidiyetin yerini almaz ama onu tamamlar.

Bundan dolayı, Alman Anayasa Mahkemesi’nin içtihadının aksine, *demos* etnik homojenlik fikrine dayanan etno-kültürel terminolojiyle anlaşılabilir. Öte yandan, Avrupa vatandaşlarının kolektifliği heterojenliği esas almalı ve kültürel ve etnik çoğulculuk, bu heterojenlik içinde düşünülmelidir. Bununla beraber, halkın etno-kültürel karakteristiği, ne ulusal ne de Avrupa ölçeğine bağlı bir topluluk inşasında rol üstlenemez (Lehning 1998a). Gözlemlenebileceği üzere, liberal çağdaş demokrasilerde, ulusun yerine, demokrasinin normatif kavramsallaştırması vatandaşlar fikriyle bağlıdır. Bu yaklaşımın gösterdiği gibi, aidiyet özgürce seçilen ve ortak paylaşılan değerlerde deklare edilen inanç ve özgür eşit üyelerin toplumu tanımlar (Closa 1998: 174).

Bu açıklamalara dayanarak Greven şu uyarı yapmaktadır: ‘*demos*, *primordial* (ilksel) topluluklar nosyonlarıyla karıştırılmamalıdır. *Demos* terimi, bizim bağlamımızda, topluluğun diğer tüm üyeleriyle aynı temel liberal, siyasal ve sosyal hakları paylaşma fikri üzerinde birleşmiş güçlü bir iradeyi elinde tutan Avrupa toplumu fikrine işaret eder. Ki bu topluluk Avrupa vatandaşlarının kendi gönül rızalarıyla oluşturdukları ortak kurallar ve uygarlık projesi altında yaşama azim ve kararlılığına sahiptir (Greven 1998). Bu bakış açısından, Avrupa düzeyinde örgütlü *demos* fikri yerine, AB karşılıklı yönetim süreciyle bağlantılı ayrılmış *demos*in kurumsallaşması olarak algılanabilir (Weale 1998: 5). Eğer demokrasinin, kıtanın etnik oluşumu zeminine dayandığını veri alırsak demokratik AB’ni kurmak imkansız hale gelir. Halksız hiçbir devlet, devletsiz hiçbir demokrasi, demokrasisiz hiçbir halk, ne Avrupa’da ne de tüm yeryüzünde, ilerici demokrasi reformlarını geliştirme fırsatı bulamaz.

Zurn *demos* konusuna daha sistematik bir yaklaşım getirip *demosu* çağrıştıran ve kapsayan tüm varyasyonları yıkararak, ulus-üstü demokrasinin temel parametrelerinin gerektirdiği, *demosun* unsurlarını

kurmaya çalışır. Ona göre, *demos* kavramı, şahsi haklar, güven, kamu ruhu ve dayanışma gibi bazı manaları taşımaktadır (Zurn 2000). Bu unsurların genelde ulus-üstü demokrasiye ve özelde Avrupa demokrasisine uygulanabilirliğini test edersek, *demosu* oluşturduğu farz edilen bu unsurların ulus-üstü ve Avrupa düzeyinde kolayca bulunabilir. Örneğin kişisel haklar, çağımız çoğulcu ve liberal demokrasilerin sivil toplum söylemlerinde daha da fazla önem kazandı ve ulusalcı algılamada da yerini aldı. Kişisel haklar konusu, ulus-devletin sınırları ötesine geçtiği ölçüde küresel bir önem kazandı. Örneğin Uluslararası İnsan Hakları Mahkemesi bu tezin bir sembolü ve yansımasıdır. Çağımız çoğulcu ve liberal demokrasi söyleminde bir yönetimin üyesi olmaktan türetilen kişisel haklar, bireysel hakların da liberal düşüncenin öncüllerinden birisi olması nedeniyle en üst seviyede temsil gücü bulmaktadır. Bundan dolayı, bu haklar AB düzeyinde farklı bir öncelik kazanmıştır, zira birey devletin adaletinde tatmin olmadığı durumlarda ulus-devletin kiskanç egemenlik haklarıyla kısıtlanmış sınırlarını aşarak Avrupa Adalet Divanı'na başvurabilir. Bunun ötesinde, Avrupa vatandaşlığı konsepti AB vatandaşlarına, tüm üyeleri kapsar biçimde kurumsallaştırılmış ve garanti altına alınmış kişisel ve hukuki haklar vaat eder.

Demos olmanın emniyet telkin eden boyutu, sosyal ya da siyasal sorumlulukların üye ülke vatandaşlarınca rızası söz konusu olduğu takdirde algılanabilir hale gelir (Zurn 2000). Aslında, bu boyut, üyelerini karar alma süreçlerine dahil eden bir yönetim biçiminin karar alma ve demokratik yönetimiyle doğrudan alakalıdır. Böylece, çok kusuruna, eksikliğine rağmen Avrupa Parlamentosu'nun, Bölgeler Komitesi'nin ve bu tarz vatandaş organlarının yardımıyla bu sürecin altyapısı oluşturuldu. Bu açıdan Avrupa vatandaşlığı konsepti sadece haklarla kaim olmaz, aynı zamanda vatandaşlar arasında bazı güven derecelerini yaratmak için bu tarz vatandaşlık bir enstrüman olacaktır. Yardımlaşma ya da kamu ruhunun sadece ulusal *demosu* dayandırılabilceği fikri yanıltıcı bir fikirdir. Zira bu kolektif fikir, amaç, kimlik ve hatta ekonomik durum bile bu konseptle ilgilidir. Aslında devrimizde, kimliklerin zemini ulusalcı ya da etno-kültürel terimler yerine yurttaşlık ve evrensel değerlere dönüşmüştür. Bundan dolayı, verili toplumun bireyleri, kazanılmış değerlerle bütünleştiği ölçüde sonuç, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi yüksek değerler etrafında yurttaşlık dayanışmasıdır. AB'nin amacı, en başından beri, Avrupa halkları

arasında gittikçe yaklaşan bir Birlik yaratmak ve AB vatandaşlarının birbirlerini eşit haklar, görevler, sorumluluklar, fırsatlar ve tehditler çerçevesinde algılamalarını sağlayacak bir zemin oluşturmaktır. Bunun ötesinde AB, üye ülkeleri halklarının arasında sosyal dayanışma yaratacak ciddi bir bütçe tahsis etmiştir ve bu politikalar Avrupa halkının şekillenmesinde güzel bir sonuç yaratacaktır. *Demos* konseptinin unsurlarıyla ilgili süregelen analizler göstermektedir ki bu değerler, AB halklarında ortak hale gelmiştir. Avrupa’da *demos* olmanın bazı boyutları diğer faktörlerden daha fazla gelişmiştir. Bununla birlikte, kötü bir durum olarak zikretmek gerekir ki, kolektif kimliğin getirdiği dayanışma ve gönüllülüğün öz veriyi yeterince getirememiştir. Bu yargı, demokrasinin sosyal ön şartının Avrupa’da tamamen eksik olduğu anlamına gelmez. Tam da bu noktada Chrysochoou, çağdaş demokrasinin ‘toplumun çoğulcu yapısını’ korumak işlevini ve ‘*demosun* katılımcı potansiyelini’ yükseltmek amacını vurgular (Chrysochoou 2001a).

Sonuç olarak, demokrasinin daha iyi işlemesi için demokratik olarak alınan kararlara dayanan *demosun* varlığı genişçe kabul edilmiş bir teoridir. Daha önceki paragraflarda *demos*, tarihsel şartlardan dolayı vatandaşlık konseptiyle karıştırılmıştır, ulusalcı ve hatta teoride ve uygulamada etno-kültürel anlam kazanmıştır. Bununla birlikte, ulus-ötesi ve küresel çağımızda, demokratik yönetimi korumak, avuçlarımızdan ve algı dünyamızdan kaçan *demos* konseptini canlı tutmak ve bu konsepti medeni, yurttaşlık kavramıyla bütünleşik ve evrensel bir mana hamletmek kaçınılmaz görünmektedir. Tüm bunlar basitçe ifade etmektedir ki, sadece yeni bir aidiyet tarzı icat ederek insanların demokratik haklarını kullanabilmelerini sağlayabilir ve vatandaşların karar alma süreçlerine etkin anlamda katılabilmelerini ancak bu yolla mümkün kılabiliriz. Bu tespiti yaptıktan sonra, sözünü ettiğimiz yeni bir aidiyet tarzını kurmak için yeni bir kavram ya da demokratik uygulamaya ihtiyaç yoktur. Zira yurttaşlık kuramı bu amaçlara ulaşma imkanını yeterince vermektedir. Dışlayıcı ulusal boyuttan arındırılmış yeni liberal siyasal yurttaşlık, özelde AB *demosu* düzeyinde, ulus-ötesi *demosun* yaratılmasında en etkin araçtır. Avrupa vatandaşlığı, Avrupa ölçeğinde *demos* oluşumunu mümkün kılmak ve insanlara, üst düzey yönetim kademelerine karşı demokratik bireysel hakları korumak için kurgulanmıştır. Bu bağlamda, eserimizin bir sonraki bölümü, bu kurumsal perspektif üzerine odaklanacak ve AB’nin yapısal demokratik kısıtına çareler arama çabasına girişecektir.

I.4. 'Demos' Yerine Avrupa Vatandaşları

AB ulus-devletlerden müteşekkildir; bununla birlikte, üye devletler üzerinde ulus-üstü bir kademe yaratmış ve böylece Avrupa halkları üzerinde idari ve adli yetkinliğe kavuşmuştur. Bundan dolayı, bu karmaşık ilişkiler ağının bileşenleri arasında kaotik olmayan bir düzen oluşturmak ve bu yapıyı hukuki bir zemine oturtabilmek hayati bir önemi haizdir. Maastricht Antlaşması 8. maddesinde, Avrupa vatandaşlığı nosyonuna atıfta bulunmuştur. Maastricht Antlaşması ile Avrupa vatandaşlığı inşa edildikten sonra, üye devlet ulus kimliğine sahip olan herkes Birliğin vatandaşı sıfatını kazandı. Bu ulus-üstü vatandaşlık hakları, üye devlet yurttaşlarına sadece tek pazara girişin hukuki zeminini hazırlamadı, aynı zamanda iç sınırların olmadığı oldukça geniş bir zeminde hak ve ödevlere dayalı bir topluluk üyeliğini de beraberinde getirdi. Maastricht Antlaşması'nda vatandaşlık, sembolik bir adım olarak ve devletin ortak egemenliğine halkinkini de eklemleyerek, AB'nin üye devlet yurttaşları üzerinde yetki ve iktidarını perçinledi ve pekiştirdi. Avrupa vatandaşlığı kişinin kendi ulusuna değil, bilakis Roma, Maastricht, Amsterdam, Schengen ve Nice'te yapılan anlaşmalarla ortaya konulan ulus-üstü yönetime bir çeşit aidiyet formudur (Debeljak 2003). Avrupa vatandaşlığının bir diğer özelliği eklemleme boyutudur ki Avrupa vatandaşlığı, ulusal aidiyet üzerine eklenerek, ulusal vatandaşlıktan gelen kazanımların ve hakların üzerine anlaşmalarla gelen ve daha geniş bir yönetime sadakati şart koşan pozitif bir boyut kazandırmıştır. Bu perspektife dikkati çeken Bellamy, yukarıda sözünü ettiğimiz ve 'Birliğin vatandaşlığı ulusal vatandaşlığın yerine geçmez; bilakis onu tamamlar' meyanındaki 8. madde ilgilik tamamlayıcılık işlevini ve AB'nin ulus-ötesi ve uluslararası anlamda ikili (düalist) karakterini gözler önüne serer (Bellamy 1999: 204). Bunun ötesinde, Maastricht'in getirdiği paketin Birlik içerisinde demokrasi tartışmalarını tetiklemesine rağmen, Avrupa *demosunun* kuvveden maddeye dönüşmesine temel oluşturacak siyasal araç ve altyapıyı sağlamıştır. Maastricht Antlaşması ile inşa edilen Avrupa vatandaşlığı 'demokratik taleplerini merkezi kurumlara yansıtabilen "kendi" (self) bilincine ve politik farkındalığa sahip vatandaşlar kümesi yarattı (Chrysochoou 1997: 67). Bundan dolayı, bu süreç 'ulusal *demoi*'den kapsayıcı 'Avrupa *demos*'una kendiliğinden gelişen bir istihaleyi teşvik edecek ve kolektif

bir kimliğin ve ‘biz olma duygusunun’ (we feeling) yeni bir tarzını oluşturacaktır.

Maastricht Antlaşması sonrası mobilizasyon potansiyel olarak iki önemli sonuç doğurmuştur: Birincisi; vatandaşlığın yeniden düşünülüp kurgulanması, bir diğeri ise, ulus-devlet sınırlarının ötesinde yeni bir yapı ve içeriğin oluşumu. Bu yaklaşımlar bağlamında, yönetimde üyeliğin hukuki pasaportu ulusal bağlılıktan ziyade vatandaşlık olmuş ve böylelikle vatandaşlık, bireyi tam politik ve sivil hak ve ödevlerle donatılmış *demosun* bir üyesi olarak tanımlanır hale gelmiştir (Demetriou ve Katsikides 2003). Lehning’in de isabetle vurguladığı gibi, liberal demokratik vatandaşlık nihai olarak bireyin kültürel, dini, topluluğa ait, lisana ait ya da ulus-devlete müteallik tüm haklarını koruma altına alır. ‘Liberal demokratik vatandaşlık asgari demokratik kritere dayanır: her bireyin en az anlamda özgürlüğünü kısıtlayarak en fazla kolektif faydaya ulaşmak ve herkese mutlak eşitliği garantilemek’ (Lehning 1998a 27).

Maastricht Antlaşması ile ortaya konulan Avrupa vatandaşlığı nosyonu, bunun üzerine, sosyal, politik ve kültürel boyutlar taşınmalıdır. Örneğin sadece piyasa vatandaşlığından ibaret görülen Avrupa vatandaşlığında toplum ve dayanışma mekanizması yoktur, burada birey sadece kendi çıkarını düşünür ve ekonomik çıkarı arttığı ölçüde Birliğe mensubiyet derecesi güçlenir (Prentoulis 2001). Barry, ‘Liberal demokratik vatandaşlık fikri’nin, ‘*etos*a bağlı kimlik’ yerine ‘kamu kimliği’nin hakim olması gerektiğini, zira etnik kimliğin olumsuz çağrışımlar yaptığını ve etnik gruba katılımın imkansızlığını vurguladığını belirtir. Birey, kanla ve biyolojiyle bağlantılı ve bundan dolayı verili olan, kendi etnik kimliğini seçemez. Tam da bu, ‘etnikliğin ortak vatandaşlık konseptine temel olamayacağının’ temel nedenini ortaya koyar. Böylece, ‘biyolojik bağla mensubiyet bağı kurulamaz, bunlar sadece insan ihtiyaç ve amaçları için vardır’ (Barry 1989). ABD’nin politik kültürü, farklı ulusal ve kültürel bağı olan vatandaşların barışçıl olarak bir arada yaşama faziletine bir örnek teşkil eder. ABD’de her vatandaş hem ulusal vatandaşlık kimliğini ve hem de ABD vatandaşlığını aynı anda yaşatabilir (Grewal 2001: 27).

Daha da öte, vatandaşlık kavramının, iki varyantı olan, ulusallık ve etniklikle birlikte kullanımı ne kavramsal olarak zorunludur, ne evrensel bir pratiği mevcuttur, ne de arzulanılır bir durumdur. Zira

doğuştan ve verili bir kimlik üzerinden ulusallık ve etnikliğini çakıştırabilen yok denebilecek kadar nadir ülke vardır. Kahir ekseriyete sahip ülkelerde, anayasal değerler ve yurttaşlık görevlerinin bir gereği olarak, vatandaşlık, uyruklu kazanmak (naturalizasyon/vatandaşlığa kabul) yoluyla olmakta, etno-kültürel ve dini özgürlükler bu vatandaşlık konseptinin normatif boyutlarının dışında değerlendirilmektedir (Oomen 1997: 19). Zira, çokça dile getirildiği gibi, artık devletler vatandaşlarının farklı çıkarlarını temsil edememekte, ortak kimlik ve kolektif iyiliği kucaklayamamaktadır. Bundan dolayı, toplumun kozmopolit ve çoğulcu taleplerine ancak ulus-üstü düzenlemeler cevap verebilir (Bellamy ve Castiglione 2000). 350 milyon sakini ile ABD örneğini tekrar gündeme getirsek, buradaki vatandaşların ulus-devletlerinden kaynaklanan aidiyet hislerini büyük oranda terk ederek yeni siyasal vatanlarının çoğunluk tarafından paylaşılan dilini ve yaşam felsefesini paylaştığını gözlemleriz (Grimm 1997: 58). Bundan dolayı Avrupa parçalanmış devlet egemenliğini ve çöküntüye uğramış bireyin kendi kimliğini yendin kurgulama sürecinde yeni bir tarz vatandaşlığa muhtaçtır. Günümüzde kimliğin referans çerçeveleri artmış, çoklu kimlikler revaç bulmuş, çoğulculuk ve çok kültürlülük pratik alanı bulmuş, bu olguların sonucu olarak da, hem AB'nin sosyo-politik ve stratejik hedeflerini karşılayacak ve hem de tüm bu farklılıkları bünyesinde tutarlı bir biçimde barındıracak dışlayıcı olmayan bir vatandaşlık kavramsallaştırılması zorunluluk haline gelmiştir (Prentoulis 2001).

Close'un kapsamlı bir çözümlemeyle ortaya koyduğu gibi, vatandaşlık '*demos*'un yönetim kurumlarıyla paylaştığı içsel kaynaklı ilişkiler bütünü' sembolize eder (Close 1995: 2). Bu tanım çeşitli anayasal boşluklar içerdiği noktasında ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuş olsa da, Birlik vatandaşlığı politik ağırlık taşır ve siyasal Avrupa *demosunun* köklerine işaret etmesi bakımından anlamlıdır. Belki de vatandaşlığın en önemli işlevi, yönetim uygulamasında *demos*'un demokratik haklarını yerine getirmesine katılımcı fırsatlar tanınmasıdır. Bundan dolayı, Avrupa versiyonu temelinde, demokratik vatandaşlığın genel kaideleri kısaca şu şekilde formüle edilebilir: 'mümkün mertebe katılım, mümkün mertebe temsiliyet' (Köhler 1999).

Bu bakış açısına göre, Avrupa vatandaşlığının oluşumu, ulus-devlette vatandaşlık ve demokrasi arasında varolan geleneksel bağın kopuşunu beraberinde getirir. Aslında, Bhabha'nın da açtığı gibi,

bölgesel bütünleşme devlet ve uyrukları arasındaki imtiyazlı statüyü problemlile hale getirir. Etkin bölgesel bütünleşme ulusal vatandaşların imtiyazlarını, bölgenin tüm vatandaşlarına yayar ve ulus devletin vatandaş haklarını dağıtan algısının yerine ulus-üstü bir organ icat eder (Bhabha 1999: 27). Chrysochoou'nun altını çizdiği gibi, Birlik vatandaşlığının demokratik potansiyeli üç katmandan oluşur: 'Demoi unsuruna girişe politik haklar sağlayan ulus-ötesi sistemi kurar; daha büyük yurttaş katılımını motive ederek halkın bütünleşme saiklerini harekete geçirir; ve olumlu AB bilinci oluşumunu kolaylaştırarak 'aktif yönetime' aidiyet bağlarını güçlendirir' (Chrysochoou 2001b). Böylece vatandaşlık söylemi aidiyet farklı ifadelerini gün yüzüne çıkarmış olur: Birinci tip politik haklarla tanımlanır ve politik katılımı sağlar. Topluluğa sınırları belli bir toprak bütünlüğüyle tanımlanan bir aidiyetle kaim olan bu tip, birey ve topluluk arasında hukuki bir ilişkiyi tesis eder. İkinci tip, katılım algısına dayanır ve kapsama ve dışlamanın sübjektif ve duygusal boyutuna vurgu yapar ve sosyal hakları kazanma ve kamusal alana katılımı anlam kazanır' (Wiener 1998).

Bu çerçevede Habermas'çı ulus-üstücülük ulustan kopuk zayıf bir politik kimliği yüceltme çabası olarak karşımıza çıkar ve böylece *demos* ikilemini devre dışı bırakır. Bu girişimde demokrasinin yeniden tanımlandığını, prosedürel ya da seçime dayalı boyutu yerine müzakereci (deliberative) demokrasi nosyonunun ikame edildiğini görürüz. Bu kavram ulus-üstü demokrasiyle bağlantılı olarak, tüm vatandaşların kara alama mekanizmasında temsiliyetini esas alır (Cederman 2001). Bununla birlikte, bu katılım müzakere süreçlerine dayanıyor olmalı ve kararlar akılcılık esasına bağlı kalmalıdır. Habermas ayrıca Avrupa politik arenasının oluşumu için gerekli olan soyutlama ya da dikkat çeker. Bu soyutlama on dokuzuncu yüzyıldaki ulsu-devlet inşasında n farklılaşmamalı ve yerel ve hanedana ait topluluklardan ulusal ve demokratik vatandaşlığa götürmelidir. Ona göre, bu öğrenme süreci süreklilik arz etmelidir. Zira tarih bize yabancılar arasında nasıl bir dayanışma tesis edilebileceğini yeterince öğretmiştir. Açıkça, bu süreç kendiliğinden başlamamış, Avrupa parti sistemine adım adım gelmiş ve buradan Avrupa'da kamusal alan yaratılmıştır (Habermas 2002).

Avrupa vatandaşlığında temel haklarla ilgili çalışmalar faydacı ve ulusalcı kimliğin üzerinde 'Avrupa kimliğini' yaratma ve yeni demokratik haklar bilincine dayanan bir aidiyeti arzusunu gösterir

(Bhabha 1999). Lehning'in ifadelerine göre, bu tarz bir vatandaşlık kimliğini genelleştirme, idarecilerin hesap sorulabilirlik sürecine dayanmalı ve 'demokrasinin paylaşılan değerleri ve sosyal adalet' olgularına dayanan AB'nin kurumsal politik kültüründen kaynaklanmalıdır. AB'de sosyal adaletin işlevselliği vatandaşların refah devletine aidiyetiyle korelasyon halindedir: hastalık, yaşlılık, işsizlik ve fakirlik AB'nin tüm bölgeleri dikkate alındığında bu ilkeler yürürlük kazanır (Lehning 1998b). Bundan dolayı, liberal demokratik vatandaşlık, AB vatandaşları arasında dayanışma ve hoşgörüyü hakim kılacak ve Avrupa'da yeni 'paylaşılan vatandaşlık kimliği'nin yaygınlık kazanmasına zemin hazırlayacaktır.

Smith bireysel ve kolektif kimlikleri birbirinden ayırırken, bireysel kimliğin durumsal olduğunu ve bireyin içinde bulunduğu duruma göre değişebileceğini ifade eder. Öte yandan kolektif kimlikler kalıcı, yoğun ve sürekli (Smith 1997: 322). Avrupa gibi liberal demokratik kimliklerin bireysel vatandaşlığa vurgu yaptığı ve bu toplumlarda çağdaş evrensel değerler çerçevesinde bu kimliklerin değişebildiği, şekillenebildiği ve oluşturulabildiği sonuca kolayca varılabilir.

Monnet, Schuman, ya da Spaak gibi AB'nin kurucu babalarına göre Avrupa kimliği, bütünleşmenin bir sonucudur. Hiçbir 'Avrupalı' ortada yokken hazırladıkları kurumlar bu algılamayı açıkça göstermektedir. Bu kurucular Karl Deutsch gibi etkili filozofların hipotezlerini takip ederek, 'kültür, dil, etniklik, din ve sosyal münasebetlerden ibaret olan kimliğin toprak bağıyla bağlantılı olduğunu, ekonominin de kimlik oluşturucu bir parametre olarak önem arz ettiğini ve toprağa dayalı kimlik ile nüfusların sosyal ve ekonomik bütünleşmeleri arasında güçlü bir bağ bulunduğunu' aynen kabul ettiler (Deutsch 1953).

Deutsch'un bu teorisi şu varsayım üzerine kurgulanmıştır: eğer ortak kimlikler paylaşılan tecrübeler ve kültürden kaynaklanıyorsa, bu kimlikler bireyler arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birebir ilintilidir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa'da farklı üye devletlerin arasında ticaretin, sosyal iletişimlerin ve münasebetin artmasıyla, sınır denetimlerinin azalmasıyla, Avrupa'da seyahatin artışıyla, Avrupa çapında politik kurumların uyumlaştırılmasıyla ve eğitimde hareketliliğin

sağlanmasıyla, Avrupa kimliğine doğru eğilim başlar (Marks 1999: 81). Bu faktörlerin çoğu, daha sonra, tedricen kültürel yaklaşımın oluşumuna ve Avrupalılar arasında artan kişisel güven zamanla paylaşılan kimlik haline gelmiştir. Açıkça Birliğin kurucu babaları ekonomik ilişkilere, ticarete ve iç marketin tamamlanmasına öncelik verdiler ve üye devlet vatandaşların kendi aralarında ekonomik ve ticari bağlar kurmasına engel olan tüm bariyerleri kaldırdılar. Tüm bu bağların yayılma etkisi (spill-over effect) yaratması ile Avrupa kimliği şekillenmeye başladı. Ne var ki bu kurucuların kurguladığı bu dizayn ve bu dizaynın arkasındaki felsefe çok katı itham ve eleştirilere maruz kaldı. Bazı düşünürler sadece ekonomik alanlara odaklanarak oluşturulan ortak piyasa, sosyal inşayı ve Avrupa kimliğinin şekillenmesini geciktirdi ve politik alan ekonomik bütünleşmeden ve Avrupa'nın yükselişinden yoksun kaldı.

Vatandaşlar demokratik kurumlar ve yurttaşların içinde yar aldığı demokrasi uygulamaları ile bağlantılıdır. Bu süreçte vatandaşlar self-determinasyon haklarıyla oluşuna politik bir düzeni kabul etmekte, etnik kültürel fikirler yerine yurttaşlık kimliğinin normatif değerlerini güçlendirmektedir. İşte bu konjektür Habermas'ın ulus-üstüculük ulustan mülhem Avrupa ölçeğinde, 'anayasal yurtseverlik' nosyonunun temelini oluşturdu (Habermas 1991). Bu bağlamda 'anayasal yurtseverlik', evcilleştirilmiş ve medenileştirilmiş bir ulusalcılık olarak tanımlanabilir. Bu terim Avrupa bağlamında anlam kazanıyor, burada yurtsever; 'demokratik politik düzende vatandaş davranışının kültürel çeşitliliğe, özellikle etnik ve dini azınlığa hoşgörülü oluşuna' işaret eder (Debeljak 2003).

Pek çok yazar vatandaşlık sürecini, sosyal bütünleşmeyi, kamusal iradenin oluşumu ve farklı uluslardan müteşekkil vatandaşlar arasında dayanışmayı hızlandırmak ve güçlendirmek için, gerçek Avrupa kamu alanının yaratılmasının gerekliliğini vurgular. Giorgi'ye göre AB'nin yapısal demokratik kısıtıyla baş edebilmek için kamusal alan olmazsa olmazdır (*sine qua non*). Avrupa kamusal alanı ulusal düzeye bağlı oluşan farklı politik alanlardan farklı olmalı ve varolan kamusal alanların basitçe yayılmasından ibaret kalmamalıdır (Giorgi 2001: 79). Bundan dolayı, bu alanın oluşumu AB vatandaşlığının habercisi ve Birliğin demokratik kısıtının çözümüdür. Rumfold'a göre, 'vatandaşın güvenini ve aday ülkeleri dönüştürmede ivme kazanmak' için hayatidir (Rumfold 2001). Tassin bu adımın önemini vurgulayarak şu sonuca varır: 'AB

vatanları fikrinin acilen yerini ümitsiz toplumların kamusal alanına bırakması ulus-olmayan yapılara anlam kazandıracığı gibi, Avrupa politik toplumunu da yaratır' (Tassin 1992: 189).

Sözü geçen demokratik kısıtlara mukabil, yeni katılım alışkanlıkları bu alanları yaratabilecek potansiyele sahiptir. Bu başlangıç noktasında, bu kamusal alan NGO'ların (Hükümet-dışı Örgütler/ Sivil Toplum Kuruluşları) ya da AB sisteminin doğasını şekillendiren bazı lobilerle doğrudan ilgilidir. AB'nin gelişiminde bir geçiş fazı olarak NGO destekli yurttaşlık alanı Avrupa *demosunun* yaratılmasının potansiyeli görülür (Curtin 1999). Ek olarak, NGO'nun politika yapım yetkinliği ile ilgisi, Birliğin işlevsel meşruiyetini artırır. Warleigh'in vurguladığı gibi, 'NGO'lar vatandaşlık uygulaması için birer büyükelçi gibi hareket eden sivil toplum aktörleridir' (Warleigh 2001). Bunun yanı sıra, AB alt-ulusal ve ulus-üstü politik grupların büyümesini teşvik eder. Örneğin, şu an Brüksel'de üs kuran 3000'den fazla çıkar grubu ve 100 civarında yerel ofis bulunmaktadır (Bellamy ve Castiglione 2000).

Sonuç

Demokratik yönetişimin müzakereci sürecinde sivil toplum önemli bir role sahiptir. Pek çok sorununa rağmen sivil toplum nosyonu, zorlayıcı olmayan ve şiddete içermeyen kamu hareketine ya da çıkar gütmeyen örgütlenmelere, gönüllü oluşturulmuş çıkar gruplarına toptan işaret etmek için kullanılır. Bu bağlamda devlet kurumlarının çıkarlarını dışarıda tutan ve politik kurumları kontrol eden sivil toplum, sadece NGO'lardan değil, aynı zamanda kamu çıkarlarını eklemleyen ve saf özel ve bireysel çıkarlardan arınmış örgüt ve hareketlerden ibarettir. Aksiyon ve bilgi ağlarını oluşturarak sivil toplum, sağlıklı bir zemine dayanan bir kamu alanı oluşturur (Curtin 1999).

Sonuç olarak, AB'nin ulus-ötesi *demos* oluşum süreci '*demoi*'nin çoğulculuğunun '*çoğulcu demosa*' dönüşümünü yansıtır (Chrysochoou 1997: 72). Ulus-devletin sınırları ötesinde *demos* oluşturma olasılığı hakkındaki dönüşüm tartışmalarına rağmen, pek çok sosyal bilimci bu süreci, sadece AB için değil, günümüzün genel küresel ve ulus-ötesi konjonktürü açısından lüzumlu görür

Bizim referans nesnemiz olan AB, bu sürece diğer yönetimden daha fazla oranda muhtaçtır. Zira AB, ekonomik, sosyal ve siyasi amaçları bünyesinde barındıran yegane bütünleşme çabası ve projesidir. Ekonomik entegrasyonuyla başarıyla tamamlamış olan AB,artık vatandaşlık ve kimlik oluşturarak aidiyet ve demokratik kısıt problemini çözmeye yönelmiş ve sosyal bütünleşme projelerine odaklanmıştır. Üye devletlerin vatandaşlarına ek olarak getirdiği haklar ve ödevler, Avrupa *demosunu* yaratmanın en iyi yoludur. Vatandaşlık hakları yoluyla vatandaşlar, Avrupa ölçeğinde, kamusal alanı yaratabilecek ve buna dayanan bir politik söylem getirebilecektir. Bunun ötesinde, sivil toplum oluşumu, kamusal mekana evrensel yurttaşlık değerleriyle birbirine bağlanan bireylerin katılımını gerektirdiğinden sadece Avrupa vatandaşlık uygulamalarının yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilir. Avrupa vatandaşlığı kuramı sayesinde ulusal ve etnik bağların dışlanmasıyla vatandaşlık konsepti, asıl anlamını kazanacaktır.

Avrupa’da bireyler, vatandaşlık hakları yoluyla, Birliğin kurumları ve yönetimi üzerinde daha etkin bir kontrol mekanizmasına sahip olacaklardır. Böylece vatandaşlık Avrupa *demosu* ya da kamu mekanı oluşturmak için faydalı bir araç değil, aynı zamanda AB yönetimi üzerinde toptan demokratikleştirici bir tesir yaratacaktır. Avrupa Parlamentosu kendi vatandaşlarıyla anlam kazanacak ve Parlamento, vatandaşları adına diğer kurumların kontrol ve denetim işlevlerinde ve karar alma mekanizmasında söz sahibi hale gelecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abromeit, H., 1998, ‘How to Democratize a Multi-Level, Multi-Dimensional Polity’, in A. Weale (ed.), *Political Theory & the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice & Citizenship*, Routledge, Florence, KY, USA, pp. 112-125.
- Albert, M., 2002, ‘Governance and Democracy in European Systems: On Systems Theory and European Integration’, *Review of International Studies*, no. 28, pp. 293–309
- Albert, M. and Lothar, B., 1996, ‘Debordering the World of States: New Spaces in International Relations’, *New Political Science*, no. 35, pp. 69–106. Qted in Blatter, J. K., 2001, ‘Debordering the World of States: Towards a Multi-Level Border Regions’, *European Journal of International Relations*, vol. 7, no. 2, pp.175-205.

- Anderson, J. J., (ed.), 1999, *Regional Integration and Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, Boulder, New York, Oxford.
- Arblaster, A., 1987, *Democracy*, Open University Press, London, qtd in Chryssochoou, D. N., 2001, 'Models of Democracy and the European Polity', *University of Exeter Working Papers*, no. 1/2001.
- Archibugi, D., 2002, 'Demos And Cosmopolis', *New Left Review*, no. 13.
- Barry, B., 1989, *Democracy, Power and Justice*, Clarendon Press, Oxford. Qtd in Lehning, P. B., 1998a, 'European Citizenship: Between Facts and Norms', *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*; vol. 4, no. 3, pp.346-368.
- Basu, K., 2001, The Retreat of Global Democracy [online], available: <http://people.cornell.edu/pages/kb40/Globaldemocracy.PDF> (21 March 2003)
- Bauböck, R., 1996, 'Social and Cultural Integration in Civil Society', *University of Exeter RUSEL Working Papers*, no. 23.
- Bellamy, R. and Castiglione, D., 2000. 'The Normative Turn in European Union Studies: Legitimacy, Identity and Democracy', *University of Exeter Rusel Working Papers*, no. 38,
- Biersteker, T. J., 1999, 'Locating the Emerging European Polity: Beyond States or State?', in J. J. Anderson (ed.), *Regional Integration and Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, Boulder, New York, Oxford, pp. 21-43.
- Blatter, J. K., 2001, 'Debordering the World of States: Towards a Multi-Level Border Regions', *European Journal of International Relations*, vol. 7, no. 2, pp.175-205.
- Brown, R. H., 2002, 'Global Capitalism, National Sovereignty, and the Decline of Democratic Space', *Rhetoric & Public Affairs*, vol.5, no.2, pp. 347-57.
- Calhoun, C., 2002, 'Cosmopolitanism, Constitutional Patriotism, and the Public Sphere', *Public Culture*, vol.14, no. 1, pp.147-71.
- Caporaso, J. A., 1996, 'The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?', *Journal of Common Market Studies*, vol. 34, no. 1, pp. 29–51. Qtd in Blatter, J. K., 2001, 'Debordering the World of States: Towards a Multi-Level Border Regions', *European Journal of International Relations*, vol. 7, no. 2, pp.175-205.

- Castells, M., 1996, *The Rise of the Network Society*, Blackwell, Oxford.
 Qtd in Blatter, J. K., 2001, 'Debordering the World of States: Towards a Multi-Level Border Regions', *European Journal of International Relations*, vol. 7, no. 2, pp.175-205.
- Cederman, L. E., 2001, 'Nationalism and Bounded Integration: What it Would Take to Construct a European Demos', *European Journal of International Relations*, vol. 7, n. 2, pp. 139–174
- Christiansen, T., 1997, 'Legitimacy Dilemmas of Supranational Governance: The European Commission between Accountability and Independence', *European University Institute Working Papers*, no. 97/74.
- Chrysochoou, D. N., 2001a, 'Models of Democracy and the European Polity', *University of Exeter Working Papers*, no. 1/2001.
- Chrysochoou, D. N., 2001b, 'Towards a Civic Conception of the European Polity', *ESRC-One Europe or Several? Programme Working Papers*, Sussex European Institute, no. 33/01.
- Chrysochoou, D. N., 1997, 'Rethinking Democracy in the European Union: The Case for a Transnational Demos', in S. Stavridis, E. Mossialos, R. Morgan, H. Machin (eds.), *New Challenges to the European Union: Policies and Policy-Making*, Dartmouth Press, Aldershot, Brookfield USA, pp. 67-85.
- Close, P., 1995, *Citizenship, Europe and Change*, Macmillan, London.
- Coleman, J., 2000, 'Putting Democracy at the Heart of Europe', *European Business Review*, vol.12, no. 2, p.2.
- Cunningham, F., 2001, *Theories of Democracy : A Critical Introduction*, Routledge, Florence, KY, USA.
- Curtin, D. M., 1999, 'Transparency and Political Participation in EU Governance: A Role for Civil Society?', *Cultural Values*, vol. 3, no. 4, pp. 445-71.
- Dahl, R., 1989, *Democracy and its Critics*, Yale University Press, New Haven and London. Qtd. in Majone, G., 2002, 'International Economic Integration, National Autonomy, Transnational Democracy: An Impossible Trinity?' *EUI Working Papers*, no. 2002/48.
- Dahrendorf, R., 2001, 'Can European Democracy Survive Globalization?', *National Interest*, no.65, pp.17-23
- Dann, P., 2002, 'Looking Through the Federal Lens: The Semi-Parliamentary Democracy of the EU', *Jean Monnet Working Paper*, no. 5/02

- Dehousse, R., 2002, 'Misfits: EU Law and the Transformation of European Governance', *Jean Monnet Working Papers*, no: 2/02.
- Demetriou, K. and Katsikides, S., 2001, 'The Politics of European Liberal Democracy in a World of Transition', *Dialogue & Universalism*, vol. 11, no. 12, pp. 101-17.
- Dinkelaker, A., 1997, 'The New Frontier in Democratic Theory and Practice: Organizational Forms that Simultaneously Optimize Autonomy & Community', [online], available: <http://quadrant4.org/thesis/table.html> (12 January 2003).
- Eriksen, E.O., 1999, 'Globalization and Democracy', *Arena Working Papers*, no. 99/23.
- Erne, R., Gross, A., Kaufmann, B., Kleger, H., (eds.), 1995, *Transnational Democracy*, Realotopia, Zurich. [online], available: <http://frontpage.auburn.edu/tann/tann2/gross.html>, (10 June 2003).
- Evans, P., 1997, 'The Eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization', *World Politics*, vol.50, no. 1, pp 62-87.
- Føllesdal, A., 2000, 'Theories of Democracy for Europe: Multi-level Challenges for Multi-level Governance', *Unpublished Workshop Paper*, [online], available: <http://www.arena.uio.no>, (30 January 2003).
- Goldstein, L. F., 2001, *Constituting Federal Sovereignty: The European Union in Comparative Context*, The Johns Hopkins University Press
- Grewal, S. S., 2001, 'The Paradox of Integration: Habermas and the Unfinished Project of European Union', *Politics*, vol. 21, no. 2, pp.114-123.
- Grimm, D., 1997, 'Does Europe Need A Constitution?', in P. Gowan and P. Anderson (eds.), *The Question of Europe*, Verso, London, Newyork, pp. 239-58.
- Grugel, J., 1999, *Democracy Without orders: Transnationalisation & Conditionality in New Democracies*, Routledge, Florence, KY, USA.
- Habermas, J., 2002, 'Toward a European Political Community', *Society*, vol. 39, no. 5, pp. 58-62.
- Held, D., 1998. 'Democracy and Globalization', in D. Archibugi, D. Held and M. Koehler (eds.), *Re-Imaging Political Community. Studies in Cosmopolitan Democracy*, Polity Press, Cambridge. Qted in

- Eriksen, E.O.,1999, 'Globalization and Democracy', *Arena Working Papers*, no. 99/23.
- Held, D., 1997, 'Democracy and Globalization', *MPIfG Working Paper*, no. 5.
- Held, D., 1995, *Democracy and the Global Order. From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Polity Press, Cambridge.
- Holmes, L.,1997, 'The Democratic State or State Democracy? Problems of Post-Communist Transition', *EUI Working Papers*, Jean Monnet Chair Paper, no. 97/48.
- Huntington, S., 1991, *The Third Wave: Democratization in the Twentieth Century*, Univ. of Oklahoma Press, Norman. Qted in Anderson, J. J., (ed.), 1999, *Regional Integration and Democracy*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, Boulder, New York, Oxford, p.2.
- Jachtenfuchs, M., 1997, 'Democracy and Governance in the European Union', *European Integration Online Papers (EIOP)*. vol. 1, no. 2.
- Jachtenfuchs, M. and Kohler-Koch, B., 1995, 'The Transformation of Governance in the European Union. (Trns.from) Regieren im dynami-schen
- Keating, M., 2002, 'Plurinational Democracy in a Post-Sovereign Order', *European University Institute Queen's Papers on Europeanisation*, no. 1/2002.
- Kielmansegg, P. G., 1996, 'Integration und Demokratie', Qted in, Decker, F., 2002, 'Governance Beyond the Nation-State. Reflections on the Democratic Deficit of the European Union', *Journal of European Public Policy*, vol. 9, no. 2, pp. 256–272.
- Kohler-Koch, B., 1997, 'Organized Interests in the EC and the European Parliament', *European Integration Online Papers (EIOP)*, vol. 1, no. 9.
- Kymlicka, W., 1999, 'Citizenship in an Era of Globalization'. Qted in McGrew, T., 2000, 'Transnational Democracy:Theories and Prospects', [online], available: <http://www.polity.co.uk/global>, (03 January 2003).
- Laffan, B., 1998, 'The European Union: a Distinctive Model of Internationalization', *Journal of European Public Policy*, vol. 5, no. 2, pp. 235-53.

- Lehning, P. B., 1998, 'European Citizenship: Between Facts and Norms', *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*; vol. 4, no. 3, pp.346-368.
- Leonardi, P., 2001, 'A State by Any Other Name?', *Political Quarterly*, vol. 72, no. 1, pp. 119-22.
- Majone, G., 1996, *Regulating Europe*, Routledge, London. Qted in *Democratic Deficit?*, Thomas D. Zweifel, Lexington Books, USA.
- Mancini, G. F., 1998, 'Europe: The Case for Statehood'. *European Law Journal*, vol. 4, no. 1, pp. 29-42.
- McGrew, T., 2000, 'Transnational Democracy:Theories and Prospects', [online], available: <http://www.polity.co.uk/global>, (03 January 2003).
- Miall, H., 1993, *Shaping the New Europe*, Pinter Publisher, London.
- Moravcsik, A., 2001a, 'Despotism in Brussels?' *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 3, pp. 114-22.
- Moravcsik, A., 2001b, 'People and Parliament in the European Union: Participation, Democracy, Legitimacy', *The American Political Science Review*, vol. 95, no.2, p. 512.
- Moravcsik, A.,1998, *The Choice For Europe*, Cornell University Press, Ithaca, New York
- Nickel, D., 2000, 'Maintaining and Improving the Institutional Capacities of the Enlarged European Union', A Contribution to the *Jean Monnet Working Paper*, no. 7/00, Symposium: Responses to Joschka Fischer.
- Plattner, F. M., 2002, 'Globalization and Self-Government', *Journal of Democracy* vol. 13, no. 3, pp. 54-67.
- Prentoulis, N., 2001, 'On the Technology of Collective Identity: Normative Reconstructions of the Concept of EU Citizenship', *European Law Journal*, vol. 7, no. 2, pp. 196-218.
- Roland, E. G., Kaufmann, A., Kleger, B, H., (eds.),1995, *Transnational Democracy*, Realotobia, Zurich, [online], available: <http://frontpage.auburn.edu /tann/tann2/gross.html>, (14 January 2003).
- Rose, R., 2001, 'How People View Democracy: A Diverging Europe', [online], available: http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v012/12.1_rose.html (13 February 2003)

- Rumford, C., 2001, 'Social Spaces beyond Civil Society: European Integration, Globalization and the Sociology of European Society', *Innovation*, vol. 14, no. 3, pp. 205-218.
- Sbragia, A. M., 2002, 'The Dilemma of Governance With Government', *Jean Monnet Working Papers*, no: 3/02.
- Sbragia, A. M., 1992, 'Thinking about the European Future: The Uses of Comparison', in A. Sbragia (ed.) *Euro Politics. Institutions and Policymaking in the New European Community*, The Brookings Institution, Washington.
- Scharpf, F. W., 2000, 'Notes Toward a Theory of Multilevel Governing in Europe', *MPIfG Discussion Paper*, no. 00/5.
- Scharpf, F. W., 1998, Interdependence and Democratic Legitimation, *MPIfG Working Paper*, no. 98/2.
- Scharpf, F. W., 1997, 'Economic Integration, Democracy and the Welfare State', *Journal of European Public Policy*, vol. 4, no. 2, pp. 219-242.
- Siedentop, L., 2001, *Democracy in Europe*, Columbia University Press, New York. Qted in Moravcsik, A., 2001, 'Despotism in Brussels?' *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 3, pp. 114-22.
- Schmitter, P. C., 2000, *How to Democratize the European Union*, Rowman and Littlefield, Oxford. Qted in Lodge, J., 2003, 'Transparency and EU Governance: Balancing Openness with Security', *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 11, no. 1.
- Schmitter, P.C., 1999, 'The Future of Democracy: Could It Be a Matter of Scale?', *Social Research*, vol. fall.
- Schmitz, H. P. and Sell, K., 1999, 'International Factors in Processes Of Political Democratization. Towards a theoretical integration'. in Jean Grugel, *Democracy Without Borders: Transnationalisation & Conditionality in New Democracies*, Routledge, Florence, KY, USA.
- Schumpeter, J., (1943) 1994, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Routledge, London.
- Shapiro, I., 1999, *Democracys Edges: Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge. Qted in McGrew, T., 2000, 'Transnational Democracy: Theories and Prospects', [online], available: <http://www.polity.co.uk/global>, (03 January 2003)
- Sur, S., 1997, 'The State between Fragmentation and Globalization', *European Journal of International Law*, vol.8, no.3, pp. 421-35.

- Tassin, E., 1992, 'Europe: A Political Community', in C. Mouffe (ed.), *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*, Verso, London, pp. 169-92.:
- Teivainen, T., 2000, 'Towards a Democratic Theory of the World-System: Democracy, Territoriality, and Transnationalization', *Journal of World Systems Research*, vol. 6, no. 3, pp.706-725.
- Teschke, B., 2002, 'Theorizing the Westphalian System of States: International Relations from Absolutism to Capitalism', *European Journal of International Relations*, vol 8, no.1.
- Thaa, W., 2002, 'Lean Citizenship: The Fading Away of the Political in Transnational Democracy', *European Journal of International Relations*. vol. 7, no. 4.
- Walker, M., 2001, 'Europe's Existential Crisis', *The Wilson Quarterly*, vol. 25, no. 1, pp. 30-53.
- Wallace, W., 1997, 'Rescue or Retreat? The Nation State in Western Europe, 1945-93', in P. Gowan and P. Anderson (eds.), *The Question of Europe*, Verso, London, Newyork, pp. 21-51.
- Wallace, W., 1996. 'Government Without Statehood: The Unstable Equilibrium', in H. Wallace and W. Wallace (eds.), *Policy-Making in the European Union*, Oxford University Press, Oxford, Newyork, pp.439-60.
- Warleigh, A., 2000, 'Beyond the Functional-Ideational Gap: From Network Governance to Network Democracy in the European Union?', *Unpublished Paper to University of Sassari TSER Eurcit Workshop in 9-11 June 2000*.
- Weale, A. (ed.), 1998, *Political Theory & the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice & Citizenship*, Routledge, Florence, KY, USA.
- Weiler, J. H. H., 1998, 'Europe: The Case Against the Case for Statehood', *European Law Journal*, vol. 4, no. 1, pp. 43-63.
- Weiler, J.H.H., 1991, 'Problems of Legitimacy in Post 1992 Europe', Qted in Zweifel, D. T.,2002a, *Democratic Deficit?*, Lenxington Books, Oxford, Newyork.
- Wiener, A., 1998, 'The Embedded Acquis Communautaire: Transmission Belt and Prism of New Governance', *European Law Journal*, vol. 4, no.3, pp. 294–315.
- Woods, N., 1999, 'Good Governance in International Organizations', *Global Governance*, vol. 5, no. 1, p. 39

- Zurn, M., 2000, 'Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions', *European Journal of International Relations*, vol. 6, no.2, pp. 183–221
- Zweifel, D. T.,2002a, *Democratic Deficit?*, Lenxington Books, Oxford, Newyork.
- Zweifel, D. T.,2002b, '. . . Who is without Sin Cast the First Stone: the EU's Democratic Deficit in Comparison', *Journal of European Public Policy*, vol. 9, no. 5, pp. 812–840.